పెంజీకటి కవ్వల......

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధరాదేవి

తాలుత ఆ వూరు చిన్నదే అయినా రెండు ఆర్ట్సు కాలేజీలూ, ఇంజినీరింగ్ కాలేజీ, చిన్నతరహా పరిశ్రమలూ వచ్చాక, పల్లెలనుంచీ వలస వచ్చే జనంతో అనేకమైన కాలనీలు పెంచుకుంటూ బాగా విస్తరిల్లింది. ఆ కాలనీల్లో శ్రీనగర్ కాలనీ ముఖ్యమైనదీ, అందమైనదీ, చెప్పుకోదగినదీను. ఊళ్ళోవుండే సంపాదనాపరులూ, నాలుగంకెల జీతాలవాళ్ళూ అక్కడే వుంటారు. అంత సంపాదన లేకపోయినా ఉన్నట్లు కన్పించాలనుకునేవాళ్ళు, రిటైరైన పెద్ద ఉద్యోగస్తులూ కూడా అక్కడవున్నారు.

అక్కడుండే మేడలు మామూలు మనుష్యులు కట్టుకునే ఆశల మేడలు. అక్కడ నివసించేది సామాన్యుడు కోరుకునే కోరికలూ, కనే కలలూను. ఆ విషయం అక్కడుండేవాళ్ళకూ తెలుసు. అందుకనే యింకా ఎక్కువగా మనుష్యులు ఊహించుకునే స్వర్గంలోని దేవతల్లాగా ఉండటానికి శాయశక్తులా కృషిచేస్తారు. ఇతర మనుష్యుల ఉనికిని వారు గుర్తించరు. సగంమంది అమెరికాకో, ఇంగ్లండ్‌కో, కెనడాకో, ఆస్ట్రేలియాకో వెళ్ళి వచ్చినా వున్నారు, లేక వాళ్ళ బంధువులెవరో ఆ దేశాల్లో వున్నారు. మిడిల్ ఈస్ట్‌కూ, సౌత్ ఈస్ట్ ఏషియాకూ వెళ్ళి వచ్చినవాళ్ళు ఆ విషయం పెద్దగా చెప్పుకోలేరు. ఫారిన్ టేపిరికార్డర్, ఇంపీరియల్ బ్లెండర్లూ సామాన్య విషయాలు. ఇల్లాండ్రు నెలకో పట్టుచీర విధిగా కొంటారు. ఒకనెలలో కాంజీవరం జరీబార్డరుంటే యింకో నెలలో నెమళ్ళు, మరో నెలలో చిలకలు, తరువాతి నెలలో దేవాలయాలూ యింకా చిన్న విచిత్రాలూ వుంటూవుంటాయి ఆ చీరల్లో. వస్తువులు కొనడం వాళ్ళకు ఏలా తప్పనిసరో వాటిని ఉపయోగించి పారేయటంకూడా తప్పనిసరియైన విషయమే. సామాన్యులకుండే ఈతిబాధలు-గయ్యాళి అత్తలు, ఆడబిడ్డలు, తాగివచ్చే మొగుడు, జబ్బులు లాంటివికూడా వాళ్ళకు వున్నట్లు పైకి కనబడదు.

ఇటువంటి మనుష్యులుండేచోటు దేవలోకం కాకుండా ఏలా వుంటుంది? అయితే దానికీ ఒక చిన్నలోటుంది. ఆ కాలనీ వెనకనే, దాని గోడల క్రిందనే ఆనుకునివుండే స్మశానమే ఆ లోటు. కాలనీ దాని వేపుకి వీపు త్రిప్పి వుంటుంది. మొదటి వరుస యిండ్లకు పెరటి వేపుకు వెళితే బాగా కనిపిస్తుంది - బాగులేకుండా కనిపిస్తుంది.

అక్కడికి రోజూ రెండో, మూడో పీనుగులు తప్పెట్లతో వస్తుంటాయి-మట్టైనా, మసైపోవటానికి. శీతాకాలంలోనూ వూళ్ళో ఏవైనా వ్యాధులు వ్యాపించినప్పుడూ ఒక్కోనాడు పది కూడా వస్తాయి. తీరిక వేళల్లో ఆ యిళ్ళలోని పనివాళ్ళూ, వంటవాళ్ళూ మాత్రం వెనక దొడ్లలో చేరుతారు. శవం వృత్తాంతం తెలిసినదీ, ఊహించుకున్నదీ ఒకరితో ఒకరు చెప్పుకుంటూ చూస్తూ నిల్చుంటారు. 'విశేషమైన' శవం వచ్చినప్పుడు గోడలమీద ఎక్కి కూర్చుని అవతల ఏడ్చేవాళ్ళనో, ప్రక్కన నిలుచున్నవాళ్ళనో పిలిచి సావకాశంగా మాట్లాడి విషయమంతా వివరంగా కనుక్కుంటారు. వీలున్నంతసేపు అక్కడ నిల్చుని చూస్తారు. అది రోజూచూసే 'పాడే' అయినా, అదేదో గొప్ప రసవత్తరమైన విషయమైనట్లు మళ్ళీ అక్కడికి చేరుతూనే వుంటారు వాళ్ళు. యజమానులు మాత్రం అటువైపురారు. పూడ్చే శవాలైతే వాళ్ళకేమీ సంబంధం వుండదు. కాల్చేవాటితోనే చీకాకు. ఒక్కోసారి ఏమరుపాటున సంజె వెలుగుల్ని చూచిన 'అమ్మ'గార్లు వాటిని కాష్ఠజ్వాలలని గుర్తించుకొని తలుపులు మూయడంకద్దు. శవం ముప్పాతిక కాలిన తర్వాత కమురుకంపు పైకెగసి గాలిలో కలసి కాలనీలోని యిళ్ళన్నిటినీ చుట్టివేస్తుంది. ఆ విషయం ముందే తెలుసు గనుక వంటవాళ్ళు తలుపులు, కిటికీలు ముందుగానే మూసేస్తారు. ఎక్కడైనా ఒక తలుపుగాని, కిటికీ రెక్కగాని తెరచుకొనివుంటే కమురుకంపు యింటిలోపల ప్రవేశించి యింటిలోని వాళ్ళను ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసివేస్తుంది. ఆ వూళ్ళో ఎలక్ట్రిక్ క్రెమటోరియం వెలిసేవరకు యీ దేవలోకానికి యీ బాధతప్పే అవకాశంలేదు!

ఆ మొదటి వరుసలోనే ఒక యింట్లో డాక్టర్ సీతారామారావుగారు వుంటారు. ఆయనైతే అక్కడుండాలని అనుకోలేదు. ఊరి మధ్యలో వుంటేనే ఆయన క్లినిక్‌కూ, కూతురు రాధిక కాలేజీకీ దగ్గర, అనుకూలం. కాని ఆయన భార్య జయలక్ష్మి పట్టుదలవల్ల అక్కడున్నారు. ఆవిడ అక్కడే వుండాలని ఎందుకనుకుందో ఆవిడకే తెలియదు. ఆమెకూ కాలనీ మనస్తత్వానికీ ఆమడదూరం. స్వతహా చాలా నిరాడంబరంగా వుంటుంది. 'పిచ్చి'గా వుంటుందని అనేవాళ్ళూ ఉన్నారు. ఆమెకు ధనవంతులంటే సద్భావనకూడాలేదు. అక్కడే వుండటానికి కారణం ఆమె కూడా చెప్పలేదు.

తానుచేసే ఏ పనికిగాని ఖచ్చితమైన కారణం చెప్పగల మన స్థితిలో ఆమెకు లేదు.

ఒక్కొక్కసారి ఆమెకు చాల సంతోషంగా వుంటుంది. అకారణంగా మనసు ఉత్సాహంతో ఎగసిపడుతుంది. భర్త మీద, బిడ్డలమీద, కనిపించిన ప్రతి ప్రాణిమీదా ప్రేమ పెలుబికి వస్తుంది. జీవితంలో అర్థం సారం నిండుదనం తోస్తవి. తాను పూజించే లక్ష్మీదేవి కళ్లలో ప్రసన్నత కనిపిస్తుంది. మనస్ఫూర్తిగా నమస్కారం చేస్తుంది. ఏమిటో అందరానిది అర్థంఅయిపోయినట్లనిపిస్తుంది. ప్రేమ, ఆనందం, అర్థం, దేవుడు, జీవితం—అన్నీ ఒకటే అనుకుంటుంది.

ఒక్కొక్కసారి జీవితం నిస్సారంగా, నిరర్థకంగా కనిపిస్తుంది. భర్త, బిడ్డలు, లోకంలోని ప్రతిబంధమ్మూ అవసరాలకు పరిమితమైనదిగా, స్వార్థపూరితంగా తోస్తుంది. మంచితనం, దయ, ప్రేమ అన్ని మోసం అనుకుంటుంది. మనసులో నిస్పృహ నిండిపోతుంది. ఈ అర్థంలేనితనం ఆమెను క్రుంగదీస్తుంది. అటువంటి సమయంలో తాను పూజించే లక్ష్మీదేవిని చూచి 'కాగితంమీద అచ్చుకొట్టిన ఒట్టి బొమ్మ' అనుకుంటుంది. పాతబడి రంగులుమాసిపోతున్న ఈ కాగితంచూచి అందులో ఏదో వెలుగును, భావాన్ని, ప్రాణాన్ని, కృపను, ఆశీర్వచనాన్ని, శక్తిని ఎట్లా చూడగలిగాను? అని ఆశ్చర్యపోతుంది. కిటికీలోనుంచి పడే వెలుగు ఏదో కోణంలో నుంచీ పడినప్పుడు ఏదో అస్పష్టతలోనుంచి కలిగే భ్రమ అనుకుంటుంది అస్పష్టంగా.

పట్టు, స్పష్టత అనేవి లేనట్లు చలించిపోతుండే ఆమె మనస్సు ఎప్పుడూ లోపల దేనికోసమో వెతుక్కుంటూవుంటుంది. దేన్నో పట్టుకోవాలన్న నిరంతర ప్రయత్నంలోవుంటుంది. ఎవరితో మాట్లాడకుండా, ఏమీ చెయ్యకుండా ఒంటరిగా కూర్చొని దాన్ని వెతికి పట్టుకోవాలి! జీవితానికి అర్థం లక్ష్యంఅయి, అతిముఖ్యమైన 'అది' క్షీరార్ణవశాయి అయిన విష్ణువులాగా దుఃఖసముద్రం మధ్యన అందరాకుండ నిలిచివున్నది. దాన్ని పట్టుకోవాలి! పట్టుకోవాలి! ఆమె మనస్సు ఉద్వేగంతో చలించిపోతుంది...ఏమిటది? నన్ను బ్రతకనివ్వకుండా, ఊపిరాడనివ్వకుండా లాక్కుపోతున్నది, ఏమిటది? మృత్యువా? అనుకుంటుంది. అటువంటి సమయాల్లో ఆమె ఎవరితోనూ పలకదు. పూరికే అర్థంలేని చూపులు చూస్తూ కూర్చుంటుంది. శ్రావ్యమూ, దుఃఖభరితమూ అయిన సంగీతాన్ని ఏమాత్రమూ భరించలేదు. అది ఆమెను ఆ వెతుకులాటనుంచీ బలవంతాన ఈడ్చుకొస్తుంది. ఆమె జీవితంలో ఏర్పడిన బంధాలు, దిగంతాలకు వ్యాపించిన తీయదనాలు—విరుగరాని ఆనందానికి సంకేతాలు—అమూల్యమైనవి అన్నీ ఆ దుఃఖ సముద్రంలోకి లయమైపోతాయి. భరింపరాని బాధావేశం గుండెను చీల్చుతుంది. ఏ పనీ చెయ్యనివ్వని నిస్సత్తువ ఆమెను ఆవరిస్తుంది. అటువంటప్పుడు ఎవరు పలకరించినా పట్టరాని కోపం వస్తుంది. 'ఎప్పుడూ మీ కందరికీ వేళకి తిండీ, బట్టలూ అందిస్తూ కూర్చోవడమేనా నాజీవితానికి పరమార్థం? మీరునన్ను పీక్కుతినేస్తున్నారు. నా రక్తం తాగేస్తున్నారు' అంటూ విరుచుకపడతుంది. 'ఏం, పనెక్కువనుకుంటే వంటమనిషిని పెట్టుకుందాం' అంటాడు సీతారామారావు. పని ఎక్కువ అవడమేమిటి? అసలు పని అనేదే ఎక్కువ. ఏపనైనా ఎందుకు చెయ్యాలి? 'అవును. నాకు ప్రతి పనీ ఎక్కువనే అనిపిస్తున్నది. ఏపనీ జెయ్యకుండా వూరికెనే వుండాలనిపిస్తున్నది. చావాలనిపిస్తున్నది' అంటుంది కసిగా...కొంచెం చల్లబడ్డాక 'నాకు వాళ్లంటే ప్రేమ. వాళ్లకు అన్ని సౌకర్యాలూ కావాలనే చేస్తున్నాను. ఇష్టంతోనే చేస్తున్నాను. మరి ఎందుకు అట్లా మాట్లాడుతాను' అనుకుంటుంది.

ఒక్కసారి ఉన్నట్లుండి ఆమెలో ఏదో భయం పుట్టుకొస్తుంది. ఏదో పోతున్నదన్న బాధ ఉవ్వెత్తుగా పొంగివస్తుంది. భర్త, పిల్లలూ అందరూ బాగున్నారనివరుసగాగుర్తుచేసుకున్నాకనే అది శాంతిస్తుంది. 'వాళ్లమీది మమకారం ఒక్కటే నాకు జీవితంలో మిగిలింది. అదే నేను బ్రతకటానికి కారణం. అదే లేకపోతే నేను చెదిరి నాశనమైపోతాను...దేవుడనేవాడుంటే అట్లా ఎన్నటికీ జరగదు, జరక్కూడదు.........వాళ్లకు ఏమైనా జరిగితే... వాడు దేవుడేకాదు! వాడు నాశనమైపోతాడు! వాడి సృష్టి మస్సైపోతుంది. వాడు ...

నేనెందుకిలా ఆవేశపడిపోతున్నాను?! అందరూ బాగనే వున్నారు. భగవంతుడిని శపించుకుంట్టూ వున్నానెందుకు?... ఈ రకంగా సాగిపోతాయి ఆమె ఆలోచనలు...

2

ఇరవై ఏళ్లు కలిసిజీవించినా జయలక్ష్మికి భర్త స్వభావం అర్థంకాలేదు. ఆమె ఆలోచనలకు కేంద్రం ఉత్తరధృవమైతే, ఆయన మాటలు దక్షిణధృవంనుంచీ వచ్చినట్లనిపిస్తాయి. సరిగ్గా ఆమె అనుకునేదానికి వ్యతిరేకంగా మాట్లాడుతాడు. కావాలని ఉద్దేశపూర్వకంగా అట్లా మాట్లాడుతాడని మొదట అనుకుంది. కాని, ఆయన స్వభావం, తన స్వభావం పూర్తిగా వేరని తర్వాత అనుకుంది, అయినా ఆయన ప్రతిమాటకీ కోపం తెచ్చుకుంటుంది. ప్రతి సంభాషణా చికాకులోనే అంతమౌతుంది. ఆయన ఆమెకు అర్థంకానేకాడు!

అతను డాక్టరుగా వృత్తిలో ఎక్కువ సంపాదించలేదు దానికి ఒక కారణం అతని నిబ్బరం. ఎవరికైనా జ్వరం రాగానే అదేదో విషజ్వరం కావచ్చనుకునో, పేరు సంపాదించాలనో, దాన్ని వెంటనే తరిమెయ్యాలని, క్రొత్తవైన పెద్దమందులు శరీరాన్ని అతలాకుతలం చేసేవాటిని గబగబా యిచ్చెయ్యడు. రెండోకారణం అతను పతివాళ్లనూ ఖచ్చితంగా యింత డబ్బివ్వాలని నిలవెయ్యడు. అట్లాచేస్తే

జబ్బు ముంచుకొచ్చేవరకూ వాళ్ళ డాక్టరు దగ్గరకు రారుగనుక. ఈ కారణాలవలన పూరికే మందులు తీసుకెళ్ళేవాళ్ళే అతని దగ్గరకు జాస్తిగావస్తారు. ఈ రెండూ కారణాలూ జయలక్ష్మికి అర్ధమయ్యేవే. ఆమె హర్షించేదే. అయినా మాటమీద మాటవచ్చినప్పుడు 'పెళ్ళాం డబ్బు తేరగావస్తుందని, కష్టపడకుండానే మంచిపేరు సంపాదించొచ్చని కనిపెట్టారు. అంతే' అనకుండా వుండదు.

పెద్దకూతురు రాధికకు పదహారేళ్ళు. బి. యస్సీ. చదువుతున్నది. అరటిబోదెలాగా నవనవలాడుతూ ఏపుగా పెరిగింది. చురుగ్గా, ధీమాగా, ఆకర్షణీయంగా వుంటుంది. చదువులో మంచి తెలివి తేటలుగలది తన కోరికలకూ, ఆశయాలకూ, మూర్తికట్టినట్లున్న రాధికను చూసి పొంగిపోతుంది జయలక్ష్మి. ఆరేళ్ళ చిన్నకూతురు చంద్రికను చూచినప్పుడు ఆమెకు గుండె చెరువైపోతుంది. లక్ష్యంలేని ఆవేశం పెల్లుబుకుతుంది. అది వెర్రిపిల్ల. మెదడులో ఏర్పడిన ఏదో లోపంవల్ల తెలివి పెరగలేదు. శరీరం ఆర్భకంగా వుండి మూడేళ్ళ పిల్లలాగా కనిపిస్తుంది. ఎప్పుడో ఒక మాట మాట్లాడుతుంది. నోట్లోంచీ నిరంతరం చొంగకార్చుకుంటూ,నవ్వుతూ అందరి దగ్గరకూ వస్తుంది. బయటివాళ్ళు భయపడతారు. వాళ్ళ ముఖాల్లో చీదరింపు కనిపిస్తుంది. ఇంట్లోవాళ్ళు 'ఫో, ఫో' అంటారు. అన్నీ చూస్తున్న జయలక్ష్మికి జాలి. దుఃఖం, కోపం అన్నీ ఒక్కసారే కలుగుతవి. 'ఎందుకీపిల్ల యిట్లాపుట్టింది ? అదేం చేసిందని దానికీ శిక్ష ? అమాయకుల్ని యింత క్రూరంగా శిక్షిస్తున్నాడెందుకు ఆ దేవుడు ?' అని తిరిగి తిరిగి ప్రశ్నించుకుంటుంది. ఆఖరికి కోపం పట్టలేక దానిని ఏ సాకుతోనో కసిరి తిట్టి, కొట్టి కళ్ళముందునుంచి తరిమేస్తుంది.

సీతారామారావు చంద్రికను గురించి పట్టించుకోడు. దగ్గిరకొస్తే మెడలోని బిబ్‌తో మూతి తుడిచి, వీపుతట్టి 'ఆడుకో పో' అంటాడు. రంగుల పేక ముక్కలో, బొమ్మల కాగితమో ఏదో ఒకటిస్తాడు, దాన్ని తీసుకుని ఆనందంగా వెళ్ళిపోతుంది అది. చంద్రికపట్ల చూపబడే యీ ఆదరణకి లోపల చాలా సంతోషిస్తుంది జయలక్ష్మి. భర్తఎడల ప్రసన్నత, కృతజ్ఞత కలుగుతుంది. 'అయ్యో, అందరూ దాన్ని అసహ్యించుకుంటున్నారే...ఈ కునిష్టిబ్రతుకు ఎలా బ్రతుకుతుంది ? ఎలా పెద్దవుతుంది ?' అన్న ఆవేశం కలిగినప్పుడు మాత్రం అతని నిశ్చింతకు చాలకోపం, దుఃఖం వస్తాయి 'పిల్లయిట్లా వుంటే మీకు చీమకుట్టినట్లున్నాలేదే! కనీసం పిల్లలమీదైనా మీకు అక్కరలేదే! నేనింత బాధపడుతున్నాను. మీరు బెల్లంకొట్టిన రాయిలాగా కూర్చుంటారు. ఈ బాధ్యతంతా నేనేమొయ్యాలనిపిందేనా ? అంటూ మండిపడుతుంది...ఇలా ఘాటుగా మాట్లాడుతూవుండగానే అంతా నటన, ఈ మాటలన్నీ ఊరికెనే అంటున్నాను. అంతా అసత్యం' అనిపిస్తుంది మనసులో. చంద్రికమీది అక్కర, రాధికమీది ప్రేమ అన్నీ తాను చేసేవి. ఊహించుకునేవి. ఆడేవి. అవీ, తానూ ఒకటికాదు. అన్నీ అసత్యమే! ఆమెకు భయంవేస్తుంది. ఆలోచన అబద్ధం; బ్రతుకు అబద్ధం; ప్రపంచం అబద్ధం! భయంతో, సందేహంతో యింకా గట్టిగా అరుస్తుంది–'పిల్లలంటేకూడా అక్కరలేని మనిషి, ఏం మనిషి మీరు! మీదగ్గర నిజంలేదు!' అని.

ఇటువంటి ఆవేశాలు. కల్లోలాలు, లేనిసమయాల్లో ఆమె మనస్సు నిద్రపోతున్న పాములాగా స్తబ్ధంగా మత్తులో వుంటుంది. ఏపనీ చెయ్యనివ్వదు. చిన్నపని కూడా బలవంతాన చేయించాల్సిందే.

ఏడాదిక్రితం కరెంట్ షాక్ కొట్టినప్పటినుండీ ఈ స్థితి మరింత తీవ్రమయింది. ఇనుపతీగెమీద మామ్మూలుగానే తడి టవలు ఆరవేద్దామని వేసింది. ఎక్కడో లీకేజివుండి ఆ తీగెలోకి వచ్చివుండిన కరెంటు ఆమెను పట్టుకుంది. భయభ్రాంతిలో శరీరానికీ, మనస్సుకీ సంబంధం తప్పిపోయింది. 'అమ్మో' అన్న పొలికేకపెట్టి పడిపోయింది...ఆ తీగె తెగిపోకుంటావుంటే అప్పుడే ప్రాణంపోయుండేదన్న విషయం భయంకరంగా ఆమె మనసును పట్టివేసింది. చావు, బ్రతుక్కీ యింత దగ్గర్లోవుండేమిటి ? అయ్యో, ఎంత దగ్గర్లోవుంది! దాన్నుంచీ ఎక్కడికి ఎలా పారిపోవాలి ??

చావు, రోగం, బాధ, కష్టం – యిటువంటివన్నీ ఎందుకున్నాయి? వాటి బారినుండీ తప్పించుకోడానికి మార్గమేలేదే!?

జయలక్ష్మికి ఏడో ఏట వాళ్ళతాత చనిపోయాడు. ఆయన ఎప్పుడూ అబద్ధం ఆడలేదు. ఆరునెళ్ళు మంచంలోవుండి, ఆఖర్న 'అదుగో, నాకోసం విమానం వచ్చింది' అంటూ ప్రాణం ఒదిలాడు. తాతకి లక్ష్మి అంటే ప్రాణం. లక్ష్మికి తాత మంచితాత. తాత జబ్బుగా వున్నప్పుడు రోజూ మధ్యాహ్నం వేళల్లో ఒక చేత్తో ముక్కు మూసుకుని, మంచంలో తాతప్రక్కనే కూర్చుని విసనకర్రతో విసిరేది. అత్తయ్యవచ్చి 'ఏమేపిల్లా, మీ తాతకి నీవంటే ప్రాణం. నీవేమో తాతని అసహ్యించుకుంటూ ముక్కుమూసుక్కూర్చున్నావు. శీలాల మారిదానా!' అన్నది. 'నాకూ తాతంటే యిష్టం. అందుకే విసురుతున్నాను'. 'మరి ముక్కుమూసుకున్నావే' వాసనుంటే ముక్కుమూసుకోరా ? అత్తయ్యమాటలు లక్ష్మి కర్ధంకాలేదు. ...తాతయ్య చచ్చిపోయాడు. అందరూ ఏడ్చారు. లక్ష్మి ఏడవలేదు. అత్తయ్య పిలిచి దగ్గరకూర్చోబెట్టుకుని 'తాత చచ్చిపోతే ఏడుపవ్వారాలేదే నీకు...తాత యిహలేడు' అన్నది. 'అదుగో తాత' 'ఈతాత చచ్చిపోయాడు. ఇహ కాల్చేస్తారు' 'పోనీ కాల్చెయ్యొద్దులే' 'ప్రాణం పోయాక శరీరం నిలవదు. కుళ్ళిపోతుంది...ప్రాణంలేనికట్టె ఎందుకు?' 'ప్రాణం ఎక్కడికి పోయింది ?' 'దేవుడిదగ్గరికి'. దేవుడిదగ్గరకుపోతే ఏందుకేడవటం ? అత్తయ్య ధోరణి లక్ష్మికర్ధం కాదు. తాతయ్య కోసం విమానం వచ్చింది, వెళ్ళిపోయాడు. లక్ష్మికి ఏడుపురావేలేదు.

తాతయ్య దేవుడిదగ్గరున్నాడు. బాధకలిగినప్పుడు. భయంవేసినప్పుడు ఏకాంతంలో దేవుడిదగ్గరున్న తాతయ్యకు చెప్పుకునేది లక్ష్మి. చాల కాలంవరకూ చెప్పుకున్నది...కాని యిప్పటి జయలక్ష్మి వేరు. ఈమెకు చావు అర్థంకావటంలేదు చావంటే భయం. విపరీతమైన భయం.

3

ఊళ్ళోకి సిటీ సర్కస్ వచ్చింది. అందరూ పిల్లల్ని సర్కస్‌కు తీసుకుపోయి చూపించుకుని వస్తున్నారు. కొంచెం పెద్దపిల్లలు 'దాంట్లో ఏం తమాషావుంది? అంతకంటె సినిమాచూస్తే ఎంతో బాగుంటుంది' అంటున్నారు. ఏనుగు స్టూలుమీద కూర్చుంటే ఎందుకు సంతోషం? పులి తాడుమీద నడిస్తే ఎవరికేం ఒరుగుతుంది? మనుషులు ఎంతపైన ఉయ్యాలలూగితే మనకేమిటి! సినిమాల్లో వీటి తాతల్లాంటివి చూపిస్తారు... సర్కస్ ఏమంత గొప్పగా లేదు గాని, అందులో ఒక బఫూను ఆడవేషం వేసుకుని మగ బొమ్మతో డాన్సుచేస్తాడు. చీరా, రైకా, పావడా అన్నీ విప్పేస్తాడు. అది భలే తమాషగావుంది అంటున్నారు.

రాధిక బలవంతాన జయలక్ష్మికూడా వెళ్ళింది.

ఆ పిల్లకు ఆరేళ్ళుంటాయేమో, రంగం మీదకు వచ్చింది. చిన్న మెరిసే చెడ్డీతప్ప వేరే బట్టలేమీలేవు. ఆచ్ఛాదన లేకుండటాన ఆ పిల్ల పసితనం మరింత స్పష్టంగా తెలుస్తున్నది. సరైన పట్టు లేకుండా నిలబెట్టిన సన్నని గెడమీదికి పాక్కుంటూ వెళ్ళి పైన ఫీట్స్ చేసింది. టేబిల్‌మీద నిల్చుని ఒంట్లో ఎముకలనేవి లేవేమో అన్పించేట్టుగా ఒళ్ళంతా రకరకాలుగా వొంచి చుట్టివేసింది. ఒక్కో చుట్టు తిప్పడం అవగానే లేచి నిల్చుని, ఒక ఘనకార్యం చేసినట్లు మొహంనిండా నవ్వుపెట్టుకొని ప్రేక్షకులవైపు చూసి చెయ్యాడిస్తున్నది. మీరు 'చెయ్యలేని పనిని నేను చేశాను. అది చూడ్డానికి మీరు వచ్చారు. మీరు చూడాలని యింతదూరం వచ్చిన పనిని నేను చేశాను!' అన్నట్లు చెయ్యి వూపుతున్నది పిల్ల. కాని ప్రేక్షకుల మొహాల్లో నవ్వులేదు, ఆశ్చర్యంలేదు, కరతాళ ధ్వనులులేవు. రాతి బొమ్మల్లా కూర్చుని ఊరుకుంటున్నారు. 'ఆ పిల్ల యింక ఎంతసేపు అలా గర్వంగా నవ్వగలదు?' అనుకుంది జయలక్ష్మి.

ఒక టేబిల్‌మీద నాలుగు సీసాలుపెట్టి వాటిమీద చదరపు పలక పెట్టారు. పిల్ల దానిమీద కెక్కింది. పలక నాలుగుమూలలా మరో నాలుగు సీసాలు పెట్టి యింకో పలక పెట్టారు. జాగ్రత్తగా బాలన్సు చేసుకుంటూ దానిమీద కెక్కింది. ఇట్లా నాలుగు పలకలు పెట్టారు. పిల్ల పైపైకి వెళ్ళిపోతోంది. నాలుగో పలకమీద మూడు సీసాలుపెట్టి త్రికోణపు పలక పెట్టారు. చాల జాగ్రత్తగా దానిపైకి ఎక్కింది. సీసాలు పెట్టే ముసలాయన పిల్ల అంతెత్తునుంచీ పడిపోతే పట్టుకోడానికి అనువుగా చేతులు పైకిచాపి, ఏమరకుండా చూస్తూ ప్రక్కనే నిల్చున్నాడు. పిల్ల అప్పైన నిల్చుని ఒళ్ళంతా చుట్లు తిప్పింది అన్ని పూర్తిచేసుకుని నిల్చుని చెయ్యాడించింది. ప్రేక్షకుల్లో చలనంలేదు. ఒక బఫూన్‌వచ్చి 'చప్పట్లు ఖొట్టండి,ఖొట్టండి' అంటూ చప్పట్లుచరిచిచూపాడు.అందరూ నవ్వుతూ అందుకొని చప్పట్లుకొట్టేశారు. ఆ పిల్ల చేస్తున్నంతసేపూ జయలక్ష్మికి పిల్ల పడిపోతుందేమోనన్న భయం. ఆ భయంలోనే ఎందుకో 'ఆ పిల్లకొక మెరిసే గౌను తొడిగితేనేం?' అనుకుంది చాలాసార్లు 'పసిపిల్ల. పొరపాటున పడిపోతే అవిటిదయిపోతుంది. అవిటిదనం భయంకరమైనది. పసిపిల్లచేత ఎవరూ మెచ్చని యీ పనులన్నీ ఎందుకు చేయిస్తున్నారు? మీ డబ్బులు మీ కెలాగూ వస్తాయి గాని ఆ పిల్లచేత చేయించొద్దు' అని మేనేజిమెంటుతో చెప్పాలనీ, రంగంపైకెక్కి అరవాలనీ అనిపించింది జయలక్ష్మికి.

'ఎక్కడికి వెళ్ళినా దుఃఖపడటానికి ఒక కారణం కనబడుతుంది అమ్మకి' అన్నది రాధిక నవ్వుతూ.

అందరూ ఎందుకు దుఃఖపడటంలేదు? ఆ సర్కస్ పాపతో మనకు సంబంధంలేదు. ఆ పిల్ల అవిటిదయిపోతే మనం దుఃఖపడం. ఆ పిల్ల భవిష్యత్తుగురించి మనం ఆలోచించం. వాటిని నేర్చుకోడానికి ఎంత శ్రమపడిందో మనకక్కర్లేదు. ఆ పిల్ల తీసుకుంటున్న రిస్కుతో మనకు సంబంధంలేదు. అందుకే ఆ పిల్ల చేస్తున్న పనుల్లో మనకు ఉత్సాహంలేదు. మామూలుగా చేసేవి చేస్తున్నది, అంతేకదా అనిపిస్తుంది. ఏనుగుయొక్క సహజ గాంభీర్యమూ, అడవికి రాజువంటి పులి స్వభావంలోని రాజసమూ మనకు తెలియదు. అందుకే కనికట్టులాంటి సినిమా దృశ్యాలకీ,దీనికీ పోల్చి సాహసిస్తున్నాం. ఎదుటి ప్రాణితో 'సంబంధాన్ని' కోల్పోయి ప్రాణులన్నిటిలోకీ హీనజాతి అయిపోతున్నాం...ఒక శరీరంలోని సహజమైన కణాలన్నిటిమధ్యనా ఒక ప్రాణం, ఒక నియమం, ఒక సంబంధం వుంటుంది. సంబంధం తప్పిపోయినవి అసహజమైన కాన్సర్ కణాలై వూరికే అస్తవ్యస్తంగా పెరిగిపోయి శరీరాన్నే నాశనం చేస్తాయి..ఈ మానవజాతి కూడా ఎదుటి మనిషితోనూ, ఆతని సుఖదుఃఖాలతోనూ, కష్టనిష్ఠూరాలతోనూ సంబంధం కోల్పోవడాన రోగగ్రస్తమైపోతున్నది!...స్వామీ! మానవజాతిని ఒక కాన్సర్ పుండుగా మార్చకు. ఏడ్చే నవ్వే మనుష్యులుగా, ఎదుటివాళ్ళను అర్థంచేసుకునే వాళ్ళుగా వుండనీ!

ఇంటికొచ్చేసరికి చంద్రిక హాల్లో ఒక గజ్జికుక్కతో ఆడుకుంటున్నది. పనిపిల్ల కూర్చుని నిద్రపోతున్నది. ఇంటినిండా కమురు కంపు. ఎవరి శరీరమో స్మశానంలో కాలిపోయింది కంపు - చావు - అశుభం - భయంకరమైనది తలచరానిది ఇంట్లో దూరింది.

జయలక్ష్మి పనిపిల్లని తిట్టి లేపింది. గజ్జికుక్కనుకొట్టి తరిమేసింది. చంద్రికను చూస్తే కోపం, దుఃఖం పట్టరాకుండా వచ్చేశాయి, ఎడా పెడా బాదేసింది. చేతులు నొప్పిపుట్టేవరకూ బాదింది. సీతారామారావువచ్చి ఏడుస్తున్న పిల్లను దగ్గరకు లాక్కునేవరకూ కొట్టింది...

"ఎందుకు దాన్నట్లా చావగొడతావు?" అన్నాడతను కోపంగా. అతనికి కోపం రావటం అరుదు.

"ఎందుకా? ఎందుకా?!...అది అట్లా మురికి కుక్కల్తో ఆడుకుంటూ—బుద్ధి లేకుండా వుండటం సహించలేను. అందుకని!" అన్నది.

"అది దాని పుటక. కొడితే మారుతుందా? మారదు! మారకపోతే నీకు అక్కర్లేదా? అది బతికుండాలని నీకు లేదా ?"

ఎందుకులేదు? అదేం ప్రశ్న! అది బతికుండాలనీ వుంది., బాగుండాలనీ వుంది. అందుకనే యీ పరిస్థితిని సహించలేక బాధపడుతున్నాను. ఎంతమాటను ఎంత సులువుగా అడిగారు! జయలక్ష్మికి కడుపులో మంటపుట్టింది.

"అది ఎట్లావున్నా మీకు ఫరవాలేదు; అదేమైపోయినా మీకు ఫరవాలేదు. అందుకే నింపాదిగా సూత్రాలు మాట్లాడుతారు. అది బాగుండాలనుకునే వాళ్లైతే, అక్కరగలవాళ్లయితే మీకూ బాధ పుట్టేది" అన్నది.

అతను సమాధానం యివ్వనవసరంలేనట్లు వూరుకున్నాడు. అనవసరమైనమాట అనేస్తాడు. ఇహ ఏమన్నా సమాధానం యివ్వడు. ఆ మౌనం వెంట అతనిమాట నిజమై పోతున్నట్లు ఆమెకు బాధ కలుగుతుంది. అతనన్నమాట ఆమెను నలిపేస్తుంది.

'అది బతికుండాలని లేదా? అది అంతే. దాని పుటక అంతే. అది నీకు అక్కర్లేదా' ఈ ప్రశ్నలు ఆమెలో ప్రతిధ్వనించాయి.

ఒకక్షణం ఆ పిల్లను కడుపులో దాచుకుని కాపాడుకోవాలని ఆరాటం. మరోక్షణంలో కోపంతో దాన్ని చావబాదటం...ఈ ఆవేశాల వలయంనుంచి ఆమెకు విముక్తిలేదు!

'పిల్ల అక్కర్లేదని నేనెందుకనుకుంటాను? అది నా బిడ్డ కాదా? పిల్లలు బాగుండాలని ఆశించడం తల్లిధర్మం కాదా? రాధికను చూచి ఎంత ఆనందిస్తాను! ఇదీ అలాగే బాగుండాలని కోరుకోవడం తప్పా?

'నా ఆశల్నీ, కోరికల్నీ ప్రేమిస్తున్నానేగాని-నిజంగా యీ పిల్లల్ని ప్రేమించడం లేదా? ప్రేమించడం, అర్థంచేసుకోవడం, ఒప్పుకోవడం—అన్నీ ఒకటేనా ?

'ఈ బాగోగుల మనస్సు ఎలా ఏర్పడింది?

'ఆలోచనలు, కోరికలు, ఆశలు అన్నీ అబద్ధాలేనా?

సమాధానంలేని ప్రశ్నలలో ఉక్కిరి బిక్కిరైపోయింది జయలక్ష్మి.

4

శ్రీనగర్ కాలనీలో మొదటివీధి చివరియింటి పాప మూడేళ్ల పద్మ. ముద్దులు మూటగట్టినట్లుండే పద్మ సంచీ బుజానికి వేళ్లాడేసుకుని, పనిమనిషి కారియర్ తెస్తుంటే ఒక్కోసారి ఏడుస్తూను, ఒక్కోసారి ఏడవకుండానూ స్కూల్ బస్ దగ్గరకు వెళ్లటం జయలక్ష్మి చాలసార్లు చూచింది. పద్మ సరిగ్గా చంద్రిక రంగులో, అంతే ఎత్తుగా, పలుచగా వుంటుంది. అన్నీ సరిగ్గా వుంటే చంద్రిక కూడా యిలానే వెళ్తూ వుండేదికదా అని జయలక్ష్మికి లీలగా అనిపించేది. ఆ అమ్మాయి బస్సుదగ్గరకు వెళ్తుంటే చూడటం జయలక్ష్మికి సంతోషం.

ఆ రోజున పద్మని స్కూలుకు పంపడానికి స్కూల్ డ్రెస్ వేశారు. పనిమనిషి కారియర్ పట్టుకుని తయారుగా వుంది. బస్సుకు టైమయింది. పద్మ పెద్దగా ఏడుపు ప్రారంభించింది. వాళ్లమ్మ పద్మనుతిట్టి, రెండు అంటించి పనిమనిషికిచ్చి పంపేసింది తొందర తొందరగా. బస్సులో ఏడుస్తున్నందుకు కండక్టరు కసురుకుంటూనే వున్నాడు. పద్మ ఏడుపు తగ్గలేదు. క్లాసులో టీచరు ఏడుస్తున్నందుకు పద్మని క్లాసుబయట కూర్చోపెట్టేసింది. ఆ బయట గోడ కానుకుని ఒంటరిగా కూర్చుని ఏడ్చి, ఏడ్చి చచ్చిపోయింది పాప. చెడ్డీలో చచ్చిపున్నది తేలు...ఈ విషయం విన్నప్పుడు జయలక్ష్మికి కడుపులో వికారం కలిగింది. భయంతో, దుఃఖంతో గుండెలో బరువు. ఎవరిమీదో కోపం. ఏమిటీ అమానుషం! కుక్క అరిస్తే అరుపులోని అర్థం తెలుస్తుంది. పాప ఏడిస్తే అది బాధవలని ఏడుపో మామూలు బడి ఏడుపో ఎందుకు కనుక్కోలేకపోయారు? అంత పసిపాప అలా ఏడుస్తూ బడికి పోకపోతేనేం?...మూడో ఏట అమ్మ పాపని బస్సులో వేస్తుంది. బస్సు బళ్లో వేస్తుంది. టీచరు ఏడ్చేవాళ్లని బయటా, ఏడవనివాళ్లని లోపలా వేస్తుంది. క్రమం ప్రకారం యంత్రం తంచనుగా కదిలిపోతూ వుంటుంది. ఆగటానికి వీల్లేదు. అమ్మలూ లేరు, పాపలూలేరు. యంత్రం టకటక మాత్రమే వుంటుంది. మనిషి ఒంటరితనంలో ఏడ్చి ఏడ్చి చచ్చిపోతాడు...

అయ్యో, పాపా, అంత ప్రాణాంతకమైన నొప్పిని ఒక్క

దానివే ఎలా భరించావమ్మా. మీ అమ్మ నిన్ను పొదివి పట్టుకొని నీ నొప్పికి నీలో ఏడ్చివుంటే...స్వామీ, ఈ ప్రపంచంలో ఎవరినీ ఒంటరి చెయ్యకు. ఒంటరితనం భయంకరమైనది, భరించరానిది... తలచు కొని తలచుకొని కుమిలిపోతోంది.

"అతిగా ఆలోచించటం ఆరోగ్యకరంకాదు, జయా. ఎందుకు వూరికే లేనిపోనివి ముందువేసుకుని బాధపడతావు?" అన్నాడు సీతా రామారావు. మనుషుల్ని పట్టిపీడించే యీ భూతాలు లేనిపోనివా? నేను పనిలేక కూర్చుని బాధపడుతున్నానా? "ఆలోచన అనేది మనిషి లక్షణం. అది అక్కర్లేనిది జంతువులకూ, వెర్రివాళ్ళకూను" అన్నది విసురుగా. "దాన్లోనూ రెండురకాలున్నై. జరుగుతున్న దాన్ని, జరిగినదాన్ని అర్థంచేసుకునే ఆలోచన ఒకరకం. అది మంచిదే. కాని జీవితాన్ని ఒప్పుకోలేక అనవసరపుటూహలతో బాధను పెంచు కుంటూ పోవటం మంచిదికాదు...మనసువేరూ, శరీరంవేరూకాదు. మనసులో పుట్టే వూహలకి శరీరంమీద ఫలితం వుంటుంది. నవ్వటం నేర్చుకోవాలి, జయా" అయ్యో, జీవితమే దుఃఖసముద్రం 'అయి వుండగా' నవ్వటానికి వీలెక్కడుంది! ప్రపంచంలోని రంగులన్నీ చూద్దామని, విన్నెన్నోరుచుల్ని చవిజూద్దామని, గుండెనిండా గాలి పీల్చుకుందామని, ఎగిరే దుమికే ప్రాణులతో ఎగిరి దుముకుతూ నవ్వుదామని చిన్ని శరీరంలో జీవం నింపుకుని ఆనందంగా వచ్చిన పద్మ కేమయింది!

అనుభవం, ఆనందం–యివి అబద్ధాలు.

ఒంటరితనం, చావు, దుఃఖం–యివే నిజం.

అవాంఛనీయాలు, అనుకోని ప్రమాదాలు–పిచ్చివాని చేతిలోని రాళ్ళలాగా వచ్చి మీదపడుతున్నాయి. వీటిని నియమించే సూత్రం వున్నదా, లేదా? ఇవి మనిషిని కించపరచి అధీరుణ్ణి చేస్తు న్నాయి. భయపెట్టి నాశనం చేస్తున్నాయి.

తలదాచుకోడానికి ఎన్నో చోట్లుండగా చెడ్డీలోకే తేలు ఎందుకొచ్చింది? అది కొంచెంగా అటుతిరిగి వేరే చోటికి వెళ్ళివుండొచ్చు. చెడ్డీ తీసినప్పుడు క్రింద పడిపోయి వుండొచ్చు. అది కుట్టగానే వాళ్ళు గమనించి డాక్టరు దగ్గరకు తీసుకెళ్ళి వుండొచ్చు. బ్రతికి వుండటానికి ఎన్ని అవకాశాలు! కొంచెం అటు యిటు అయితే బ్రతికి పోవచ్చు. అటు యిటు చేసే అవకాశాన్ని ఎలా పట్టుకోవాలి? పిచ్చి వాడి చేతిలోని రాళ్ళనుంచీ ఎలాతప్పించుకోవాలి? అసలు యీ అవకాశం అనేది వుందా? ఉన్నట్టు కనిపిస్తూ, మెరిపిస్తూ, మురి పిస్తూ అనిశ్చితత్వంలో మనిషిని నిలిపి ఆడిస్తున్నది అది!

...మనిషి పరిస్థితులముందు చిన్నవాడు కావచ్చు, అధీరుడు కావచ్చు. భయంతో, దుఃఖంతో నశించవచ్చు. కాని 'మనిషి' గానే నశించవచ్చునే. తన్ను తాను యంత్రంగా మార్చుకోవలసిన దుర్గతి ఎందుకొచ్చింది?

ఏదో పొరపాటు జరుగుతోంది! ఎక్కడో ఏదో సంబంధం తప్పిపోతున్నది! జీవితంలోని ఏదో కృప జారిపోతున్నది!

...ఆవేశమంతా ఆలోచనలుగామారి ఆమెనుండి వేరై చల్ల బడిపోయింది. ఆ దుఃఖానికీ, యీ ఆలోచనలకూ ఏమీ సంబంధం కనబడలేదు...

5

సీతారామారావుగారి చిన్నాయన వెంకటప్ప పల్లెనుంచీ ఒచ్చారు. అతనికి ఎనభై ఏళ్ళ వయసు. ఎందుకో, కారణంలేకుండా, ఈమధ్యన మనిషి బాగా కరిగిపోయాడు. జలుబుచేసి తగ్గటంలేదు. ఈమధ్యనే కొద్దిగా వీపులో నొప్పి ప్రారంభమైంది. పరిక్ష చేయించాలని చెల్లెలు సుబ్బమ్మ బలవంతాన వెంటబెట్టుకొచ్చింది. ఎక్స్రే తీశారు. కుడి ఊపిరి తిత్తిలో క్రిందిభాగాన గడ్డ కనిపించింది. బ్రాంకో స్కోప్‌చేసి చూచారు. 'కాన్సర్' అని ధృవపడింది. ఆ విషయం చెప్పి నప్పుడు ముసలాయన గోడకానుకుని కూర్చుని 'ఆహాఁ' అని తలూపాడు. విచారంగాని, బాధగాని ఏమీలేదు ఆస్వరంలో. ఈ మనిషికి అసలు సంగతి అర్థమైందా? అన్న అనుమానం వచ్చింది జయలక్ష్మికి. సుబ్బమ్మత్తా, సీతారామారావూ అతని దగ్గరకూర్చుని ఏమీ ప్రమాదం మీదకు రానట్లుగానే అతనితో ట్రీట్‌మెంట్ గురించీ, వూళ్ళో కబుర్లూ మాట్లాడుతూనే వున్నారు.

ఈ నాలుగురోజుల్లోనే నొప్పి జాస్తి అయింది. అతనికి ఆప రేషన్‌కు తట్టుకోగల శక్తిలేదు. వెంటనే ఏదో ఒకటి చెయ్యాలి ... మర్నాడు రైల్లో హైదరాబాదు కాన్సర్ హాస్పిటల్‌కు తీసుకువెడతా నన్నాడు సీతారామారావు.

సీతారామారావుకు తండ్రి చిన్నప్పుడే పోయాడు. తల్లి అతని పెళ్ళికాకముందుగానే పోయింది. పినతండ్రులు నలుగురూ, మేనత్తలు యిద్దరూ వున్నారు. అందరూ కలిసేవున్నారు. కాలగమనంతో ఆ పల్లెలోని సమిష్టికుటుంబాలన్నీ చిన్న చిన్నవిగా ముక్కలైపోయినా, సోంపల్లెవారి కుటుంబం అలానేవున్నారు, ఇంట్లోని కష్టనష్టా లన్నీ ఆడవాళ్ళు సర్దుకోవాల్సిందేగాని, విడిపోవటం అనేది లేదు. పూర్వంనుంచీ కుటుంబంలోవున్న పాతికెకరాల మడినీ సేద్యం చేసు కుంటారు. పండింది అందరూ తింటారు, ఉంటారు. కాలంతీరి చనిపోయినవాళ్లను వాళ్ల చింతల దొడ్లోనే భూస్థాపితంచేస్తారు ఏడాదికోసారి పోయినవాళ్ళకు భోజనం, బట్టలూ యిస్తారు. వాళ్ల

తాత అవ్వ, అమ్మ, నాయన, బావిలోపడి చనిపోయిన రెండేళ్ల శీను, పరికిణీ అంటుకుని కాలిపోయిన సునీతి, రెండ్రోజుల జ్వరానికే ప్రాణం విడిచిన పార్వతి, అందరికంటే పెద్దన్న రామయ్య—పోయిన వాళ్లంతా ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్కరాతి క్రింద వరుసాగ్గా నిలిచి వున్నారు. నిలిచేవున్నారు! అందరూ ఆ పల్లెలో స్థిరంగా వుంటారు ఎల్లకాలాలకీను. ప్రాణం పోయినవాళ్లు చింతలదొడ్లోనూ, బతికున్నవాళ్లు వూళ్లోనూ. చావుకీ, బతుక్కీ తేడా అంతే. చావుకూడా బతుకులోని భాగమే.

అవిచ్ఛిన్నంగా యిలా జరిగిపోతున్న ఆ జీవన విధానంలో వెంకటప్ప మొదట్నుంచీ ఆకతాయిగానే పేరు తెచ్చుకున్నాడు. చిన్నప్పట్నుండీ కూడా సిగరెట్లు, బీడీలు ఎక్కువగా కాల్చేవాడు. వాళ్ల పద్ధతులన్నిటినీ ప్రశ్నించి, కాదని, ఎగతాళి చేసేవాడు. క్రియదగ్గర మాత్రం నలుగురితోపాటు నారాయణా అంటాడు. అతని ప్రోత్సాహం వల్లనే సీతారామారావు బయటికిపోయి చదువుకున్నాడు. డాక్టరయ్యాడు. వాళ్లిద్దరికి చేరిక ఎక్కువ.

'వీళు నన్ను ఆ హైదరాబాదునుంచీ యింటికి తీసుకురారు. అక్కడే పారేస్తారు!' ఆ రాత్రి ముసలాయన స్వాధీనంలో లేకుండా ఆ చీకట్లోంచీ నొప్పిలోంచీ దూసుకువచ్చింది ఆవేదన.

'ప్రొద్దున్నుంచీ హైదరాబాదు పోదామంటే సరేనన్నాడు. లోపల ఏముందో నూడు...ఎంతకీ వూరి చుట్టుపక్కల దాటిరారు. వీళ్లందరూ అంతే!' సీతారామారావు నవ్వాడు.

సుబ్బమ్మత్త తలూపింది. వాళ్లందరూ అంతే!

'హైదరాబాదు చాలాదూరం. బెంగుళూరు వెళ్దాం. మనూరినుంచీ మనవాళ్లంతా రావటానికీ, మనం అనుకున్నప్పుడు తిరిగి వూరు చేరటానికీ వీలుగా వుంటుంది' అన్నాడు ముసలాయనతో.

ముసలాయన ముఖంలో తృప్తి కనిపించింది. తరంకాని జబ్బు వచ్చినప్పుడు వాళ్ల వాళ్లందరూ బెంగుళూరే వెళ్తారు దగ్గరగా వుంటుందని.

సీతారామారావు వెళ్లి అతన్ని కాన్సర్ హాస్పిటల్లో చేర్పించి డాక్టరుతో మాట్లాడి, సుబ్బమ్మత్త వుండటానికి ఏర్పాటుచేసి వచ్చాడు. కోబాల్ట్ ట్రీట్‌మెంట్ నెలరోజులు పడుతుంది. తర్వాత వూరికి తీసుకెళ్లొచ్చు.

కాని వారం రోజులకే టెలిగ్రాం వచ్చింది, అతనికి సీరియస్‌గా వుందని.

సీతారామారావు వెళ్తుంటే జయలక్ష్మి కూడా బయల్దేరింది కాన్సర్ హాస్పిటల్ ప్రక్కనే మెదడు, నరాల వ్యాధుల హాస్పిటల్ చాలా పెద్దది వున్నది. అక్కడ చంద్రికను చూపించాలన్నది.

కాన్సర్ హాస్పిటల్ పట్నానికో చివర్న పెద్ద మైదానంలో వుంది. ఒక్క బ్లాక్‌మాత్రం కట్టారు. ఇంకో రెండు బ్లాకులు నిర్మాణంలో వున్నై. భవనం పెద్ద గాజు కిటికీలతో, పలకలతో అత్యాధునికంగా, శుభ్రంగా వుంది. అందమైన, ఆరోగ్యకరమైన జీవితానికి పెట్టిన కోటలాగా వుంది గాని మృత్యుదేవత కంచుకోట అని అనుకోవడానికి ఏ మాత్రం వీల్లేదు.

మగవాళ్ల వార్డు అనబడే గది పొడుగ్గా, విశాలంగా వుంది. ముందుగా గోడకానుకొని వరుసాగా మందుల బీరువాలు, ప్రక్కనే పెద్ద స్టూలుమీద ఈశ్వరుడి పటం, ఆ ప్రక్కనే కుర్చీలో డ్యూటీ నర్సు. అక్కణ్ణుంచీ రెండు వరసల్లో మంచాలు. మంచాలమీద తెల్లని దుప్పట్లు. కాళ్లదగ్గర ఎర్రని రగ్గులు. అన్నిమంచాలమీదా అన్ని వయసుల మనుషులూ వున్నారు. కొందరు దగ్గరున్న వాళ్లతోనో, ప్రక్కనున్నవాళ్లతోనో మాట్లాడుతున్నారు. ఇద్దరికి రక్తనాళాల ద్వారా సెలైన్ ఎక్కుతోంది. కొందరికి ముఖాన, కొందరికి గొంతుమీద, కొందరికి ఛాతీమీద, ఒకతనికి కాలుమీద ఊదారంగు సిరా గుర్తులున్నవి- కోబాల్ట్ ట్రీట్‌మెంట్ యివ్వవలసినచోటును సూచిస్తూ. పేషెంట్లందరూ ఏ పనిలో, ఏ స్థితిలోవున్నా కొత్తమనుషుల రాకపోకల్ని గమనిస్తున్నారు. నిర్వికారమైన ముఖాల్లో ఏ భావమూలేని కళ్ళు అందరి అన్ని కదలికల్నీ అలవాటుగా గమనిస్తూ కదుల్తున్నై.

జయలక్ష్మి పేషంట్లందరి ముఖాల్నీ వరుసాగ్గా పరిశీలించింది. అక్కడ ఏదో చూడాలనీ, తెలుసుకోవాలని తపన. మృత్యు గహ్వరంలో వున్న వాళ్లని ఏదో అడగాలని, ఏవరికీ తెలియరానిదీ, వాళ్లకు మాత్రమే తెలిసేదీ అయిన నిగూఢ విషయాన్ని గ్రహించాలని ఆరాటం.

'మేము చచ్చిపోయేవాళ్లమని మీరు అనుకుంటున్నారుగదా అన్నట్లున్నవి వాళ్ల చూపులు—అందుకే అందర్నీ అట్లా చూస్తున్నారు' అన్నది జయలక్ష్మి సీతారామారావుతో తగ్గుస్వరంలో.

'మనిషన్న ప్రతివాడూ చచ్చిపోయేవాడే... వాళ్లట్లా అనుకోవాలని నీఉద్దేశ్యం' అన్నాడు రావు.

'కాన్సర్ వచ్చాక ఇవాళో, రేపో చావబోతున్నామని నిశ్చయంగా తెలిశాక యింకేమనుకుంటారు ఎవరైనా?' యితనితో యిహ ఎప్పుడూ ఏమీ అనకూడదు అనుకుంటుంది ప్రతిసారీ, కాని అంట్లూనే వుంటుంది.

వెంకటప్ప చిన్నాన్న పద్నాలుగో నంబరు బెడ్‌మీద కూర్చుని వున్నాడు.

'రాత్రిచాలాగత్తరఅయ్యింది. డాక్టర్‌నీకు తెలివి గాంచిమ్మన్నాడు. పదోనెంబరు వాళ్ళతో చెప్పి యిప్పించాను. రాత్రంతా ముక్కుకి గాలి పెట్టారు. మతిలేదు. మా అమ్మ, అవ్వ, నాయన, పెద్దన్న, అత్త, సునీతి, సుబ్బమ్మ, సీతారావుడు అందరూ వుండేచోటికి నేనూ పోతా అని పలవరింత. ఇహ తీరిపోయిందనే అనుకున్నా. తెల్లారేసరికిచూడు ఎంతబాగా లేచి కూర్చున్నాడో!' అన్నది సుబ్బమ్మత్త.

వెంకటప్ప చిన్నాన్న షేల్ఫ్‌మీది ఉమ్మిగిన్నె చేతిలోకి తీసుకుని మెల్లగా బలహీనంగా దగ్గిదగ్గి పలచటి బంకను దాన్లోకి వూశాడు. 'రాధికమ్మ రాలేదే. ఇంట్లో ఎవరన్నా తోడుగా వుంచారా?' అన్నాడు మెల్లగా, కష్టంగా.

'నీకు బాగాలేదంటే మేము అర్జెంటుగా బయల్దేరి వచ్చాం' అన్నాడు రావు. 'బాగుంది. ఇప్పుడు బాగుంది' అన్నాడు ముసలాయన.

పేషంట్లు అడపాదడపా ఉమ్మిగిన్నెల్లోకి అబంక వూస్తూనే వున్నారు. హాస్పిటలు, వార్డులు, మంచాలు, అక్కడుండే మనుషులు, గచ్చు, చుట్టూవుండే మట్టికూడా ఆ వుమ్మిని, ఆ జబ్బును పొదుగుకొని అందర్నీ పట్టుకోవాలని పొంచివున్నట్లు తోచింది జయలక్ష్మికి. ఒళ్ళంతా భయంతో, అసహ్యంతో ముడుచుకుపోతోంది. 'ఇక్కడ్నుంచీ తక్షణం పారిపోవాలి' అన్న తొందరపాటు పుడుతున్నది. కాని అక్కణ్నుంచీ కదలనీయకుండా ఏదోశక్తి ఆమెను అంత గట్టిగానూ కట్టిపడవేస్తోంది.

'ఎప్పుడు బయల్దేరారో...ఫ్లాస్కులో కాఫీవున్నె... తాగండి' అన్నది సుబ్బమ్మత్త.

'ఒద్దు...ఒద్దు' అరిచినట్లు కేకపెట్టింది జయలక్ష్మి.

ఆరోజే ఆపరేషన్‌అయి సగం మగతలోవున్న నడివయస్కుణ్ని కూతురు అడుగుతోంది: 'కొంకాయలు మళ్ళీ అయిపోతయ్యేమో, డబ్బులియ్యి తెస్తాను' అని. అతను ఎంతో ప్రయాసతో జేబులో చెయ్యిపెట్టి తడుముకుని నోట్లకట్టలోనుంచీ అయిదురూపాయల నోటుతీసి ఆమె చేతికిచ్చాడు.

గట్టిగా, దిట్టంగావున్న దవడ కాన్సర్ పేషంటు ఎవరినో బయటి వరండాలోనికి పిల్చుకుపోయి తగ్గుస్వరంలో వ్యవహారవిషయాలు చర్చిస్తున్నాడు.

కాలి ఎముక కాన్సర్ ముసలాయన పెండ్లాము పెద్దకుంకుమ బొట్టు పెట్టుకున్న పండు ముత్తైదువ ఈశ్వరుని పటానికి పూలదండవేసి, పూజచేసి అరటిపండ్లు నివేదన పెట్టింది. వార్డుకొచ్చిన దగ్గర్నుండీ రోజూ యిలానే చేస్తున్నది. ఇవాళ ముసలాయన్ని డిశ్చార్జి చేసి యింటికి పంపుతున్నారు. అతనికి యిప్పట్లో వాళ్ళు చేయగలిగిన ట్రీట్‌మెంట్ అయిపోయింది. అతన్ని బయటికి తీసుకెళ్ళడానికి మనుష్యులు స్ట్రెచర్ తెచ్చారు. ఆమె అరటిపండ్లు ఒలిచి చిన్న ముక్కలుగాతుంచి వార్డులో అందరికీ ప్రసాదం పంచింది. నవ్వు మొగాలతో అందరూ భక్తిగా కళ్ళకద్దుకొని నోట్లో వేసుకున్నారు. జయలక్ష్మికి ఆమె అందరికీ కాన్సరు ముక్కలు పంచుతున్నట్లనిపించింది. యిచ్చిన ముక్కను చేతిలో పట్టుకుని ఏం చెయ్యాలో తెలీక చూస్తూ నిల్చుంది. తనకిచ్చిన ముక్కను తినేసిన చంద్రిక ఆమె చేతిలోనిది కూడా లాక్కుని మింగేసింది. 'ఛీ, పాడుపిల్ల' అంటూ గట్టిగా మొట్టికాయ వేసింది జయలక్ష్మి.

ఆవతల మంచంలో బట్టల్లో మనిషివున్న వైనంకూడా తెలీకుండా మంచాని కంటుకుపోయిన ముసలాయనకు, ముక్కులోంచీ ప్లాస్టిక్ ట్యూబ్ వేళ్ళాడుతున్నది. అతని దగ్గరున్న యువకుడు ఒక గ్లాసులో మందులు, పచ్చికోడిగుడ్డు, నలిపిన బ్రెడ్‌ముక్కలు, అరటిపండువేసి అన్నీ కలిపి గిలకొట్టాడు. ముక్కులోని ట్యూబు చివర్న గరాటు తగిలించి అందులోకి పోశాడు. నోటి అవసరం, రుచి, వాసన, అనుభవం ఏమీ అక్కర్లేకుండానే ఆహారం ముసలాయన కడుపులోకి పోయింది! జయలక్ష్మికి కడుపులో దేవినట్లయింది. ఈ మనిషి చావకుండా యింకా ఎందుకు బతికున్నాడు? ఏమిటీ ప్రాకులాట! పనికిమాలిన శరీరాల్తో, చావు నిశ్చయమని తెలిశాక కూడా జీవితాన్ని ఒదల్లేక మంచాల్లో పడివున్నవాళ్ళ ఉదాసీనపు చూపుల్లోని అర్థంకానిదేదో ఆమెను చుట్టుముట్టింది.

'ఇంక పోదాం పదండి' అన్నది.

వెంకటప్ప చిన్నాన్న నిశ్చలత్వం లోంచీ మెల్లగా కళ్ళు పైకెత్తాడు. సుబ్బమ్మత్త పాలగ్లాసు యిచ్చింది. అవి తాగి, గ్లాసు ఆమె చేతికిచ్చి, మెల్లగా వెనక్కి వాలిపోయాడు. నర్సు ప్రక్కనే వున్న ఆక్సిజన్ తెచ్చి పెట్టింది. వార్డ్‌బోయ్‌వెళ్ళి డాక్టర్ని పిల్చుకొచ్చాడు. అతని ప్రాణం ఎప్పుడో వెళ్ళిపోయింది!

6

కాన్సర్ హాస్పిటల్‌కు వెళ్ళి వచ్చినప్పటినుండీ జయలక్ష్మికి తన శరీరం భయంకరంగా కన్పిస్తోంది. అక్కడ తనుచూచిన కాన్సర్లన్నీ యిక్కడా వుండవచ్చునన్న భ్రమ కలుగుతోంది. ఎక్కడ చూచినా చిన్న వాపువున్నదేమోనన్న అనుమానం. లివర్‌లో ఓప్రక్క కొద్దిగా గట్టిగ లేదా? మొన్న కాలి ఎముకకు చిన్నదెబ్బ తగిలింది ఇన్నాళ్ళు మానలేదే! ఈ పులిపిరిలాంటిది స్కిన్ కాన్సర్ కాదుగద!

ఏమిటీ కఫం పలచగా, తిక్కుడిగా వస్తోందే! ఏమిటిది యిలా వెంటాడుతోంది నన్ను?

ఒకచోటపుట్టి హేలగా యితర భాగాలమీదికి విగురుతూ, ఆడుకుంటూ, అక్కడ పాడుకుంటూ తిరిగే వెర్రి మృత్యువు కాన్సర్. ఒకచోట ఆపితే యింకోచోట పెరుగుతుంది-ఊరుగాయలో బూజు పెరిగినట్లు.

మలబద్ధకం కొత్తగా వచ్చిందా? పెద్దపేగులో కాన్సర్ వుండొచ్చు. కడుపు నుగ్గులాంటిది వుందా? అదీ కాన్సరేకావచ్చు. చర్మం రంగు మారిందా? పులిపిరి వచ్చిందా? వాపుగాని, నొప్పిగాని వున్నదా? జలుబు తగ్గలేదా? ఆకలి చచ్చిందా? అన్నం సయించటంలేదా? మెడమీద వాపు వచ్చిందా? క్రింది దవడ మొదట్లో వుబ్బిందా? పళ్ళల్లోంచి రక్తం పడుతున్నదా? ఎక్కడైనా కాయగాని, గడ్డగాని ఏర్పడిందా? కాలుగాని, చెయ్యిగాని నొప్పివచ్చిందా? యివన్నీ కాన్సర్లు కావచ్చు. ఏం జబ్బూలేదా? క్రిందటి అయిదారేళ్ళలో జ్వరంకూడా రాలేదా?! అదీ కాన్సర్ సూచనే! తొందరగా కనిపెట్టండి... చావు తప్పించుకోండి! ఎక్కడుందా కాన్సర్? ఇవాళ నీవు కనిపెట్టడానికీ, ఉపేక్షించడానికీ మధ్యన బ్రతుక్కీ, చావుకీ మధ్యన వుండేంతదూరం వుంది! త్వరపడు. కనిపెట్టు. బ్రతుకు! తెలుసుకో.

ఇలాంటి అనుమానం వచ్చిన ప్రతిసారీ జయలక్ష్మికి భయంతో మతిపోతుంది. ఆమె గుండె ధన్, ధన్‌మంటూ కొట్టుకునే చప్పుడు ఆమెకే వినిపిస్తుంది. శరీరం స్తబ్దమై, చెమటలు కారిపోతుంది. భయం దయ్యంలాగా పట్టేస్తుంది. ఆమెచేసే పనులు, మాటలు ఏవీ తనవి కానట్లు, ఎవరో చేస్తున్నట్లు అనిపిస్తుంది...తన అనుమానం నిరాధారమైనదనీ, తనకు కాన్సర్ లేదనీ, చావు ముంచుకు రాలేదనీ అనుకోగలిగినప్పుడే మళ్లీ తాను తానై, ఒకటై, ఆనందం వెల్లువలాగా ముంచుకొస్తుంది...

'నేను అప్రమత్తతతో వుంటున్నంతవరకూ నాదగ్గరకు ఏ ప్రమాదమూరాదు...ఈ తెలుసుకుంటున్న తెలివే నాకు రక్ష, సత్యం. ఈ తెలివి లేకుంటే యిహ నేను అనేది ఏముంటుంది? ఈ తెలివే నేను, నిజం' అనిపిస్తుందామెకు.

"నీకు బ్రతుకే ఒక కాన్సర్‌లాగా కనిపిస్తోంది. అలా భయపడుతూంటే బ్రతికేదెలాగ?... పుట్టినప్పటినుండి శరీరం నిర్ణీతమైన దోవలో నడుస్తూ, పెరుగుతూ నశింపుకు సిద్ధమౌతుంటుంది. కాని అదంతా మనకు కనిపించదు. జీవమూ, మృత్యువూ రెండూ ఎప్పుడూ యిక్కడ జంటగానే వుంటూవుంటవి. పుట్టిన ప్రతి మనిషి చచ్చిపోతాడు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు. శరీరమ్మూ, మనస్సూకూడా కొన్ని పరిమితులకు లోబడే ప్రవర్తిస్తాయి. ఒక పరిధిని దాటిపోలేవు. ఆ పరిమితుల్ని మనం ఒప్పుకోకపోతే మనకే బాధ..." సీతారామారావు మందలించాడు.

"ఓహో!... ఇదంతా మీ సోంపల్లె వారి కుటుంబవేదాంతం కాబోలు! ఇదే మా పరిధి అనుకునేవాళ్ళకి పెరుగుదల ఎలా వుంటుంది? శాస్త్ర విజ్ఞానం ఉరుకులు పరుగులతో ముందుకు సాగుతున్నది. అమ్మవార్లు అని దణ్ణంపెట్టిన జబ్బులకి, వాక్సిన్లు కనిపెట్టారు. శివుడి తల్లోవున్నాడనే చందమామ మీదికి ఎక్కి కూర్చున్నారు. సర్వజగదాధారభూతుడు, ఆత్మకారకుడు, గాయత్రీ మంత్రానికి అధిష్ఠానదేవత అయిన సూర్యుడి దగ్గరకు చేరుకుంటున్నారు. ఇంకా మీలాంటివాళ్లు పరిధుల్ని గురించి మాట్లాడుతున్నారు!...ఈపరిధుల్నీ,పరిమితుల్నీ నేనుఒప్పుకోను!...ఒప్పుకోను!!" అంటూనే గుండె పట్టుకుని 'అమ్మా' అంటూ కూలబడి పోయింది.

హాస్పిటల్లో కార్డియాలజిస్ట్ పరీక్షిస్తుండగానే రెండోసారి నొప్పి వచ్చింది. ఇ. సి. జి. తీసి చూశారు. 'గుండె బాగా దెబ్బతిన్నది. మళ్ళీ నొప్పివచ్చినప్పుడు ఏం జరుగుతుందో చెప్పలేము. జాగ్రత్తగా వుండాలి' అని ఇంగ్లీషులో అతను భర్తకు చెప్పడం విన్నది.

ఆమె మనస్సు ఆలోచిస్తోంది... నేను గుండెనొప్పితో చచ్చిపోతాను. కాన్సర్‌తోకాదు...చావు దగ్గర కొచ్చింది. రేపో, నెలకో, సంవత్సరానికో, ఎప్పుడో దగ్గరకు వచ్చేసింది... నవ్వు-పెద్ద, అర్థం లేని నవ్వు. ఏడుపు-సర్వం పోగొట్టుకున్న మహాభారాన్ని గుండెల్లో పొదువుకున్న ఏడుపు. రెండూ ఒక్కసారిగా ముంచుకొచ్చాయి.

ఇంతవరకు నేను సరిగ్గా కళ్ళైనా తెరవలేదే! అప్పుడే చచ్చిపోతానా?! మనసు భయభ్రాంతిలో మూగగా ఏడుస్తోంది. చూపు మేరంతా అంధకారం. అంధకారంలో దేనికోసమో పరిభ్రమణం. ఏదిక్కునైనా తప్పించుకోడానికి దోవవుందేమోనని మనసు వెర్రెత్తినట్లు పరుగులిడుతోంది.

పైకిమాత్రం ఆమె మామూలుగానే యింటికొచ్చింది. రాధిక కాలేజీలో తనకు డిబేట్‌లోనూ, ఎలక్యూషన్‌లోనూ ఫస్ట్ ప్రైజ్ వచ్చిన ఆనందంలోవుంది. ఆ విషయాలు వింటూంటే జయలక్ష్మికేమీ ఉత్సాహం కలుగలేదు. అవన్నీ తనకు సంబంధించని విషయాల్లాగా వినపడ్డవి. అన్నీ చెప్పాక రాధిక అడిగింది: డాక్టరు ఏం చెప్పారు?' అని. 'గుండె కొంచెం దెబ్బతిన్నది. జాగ్రత్తగా వుండాలన్నారు' అన్నది. ఆమాటలు ఆమె నోట్లోంచి బయల్దేరి బయటి ప్రపంచంతో సంబంధం ఏర్పరచుకుంటున్నా, ఆమెతో ఏమీ సంబంధం లేని విషయంలాగా క్రొత్తగా అనిపించాయి. చంద్రిక ఏదో అర్థ

మై నదానిలాగా దగ్గరకొచ్చి ఆమె చీరకుచ్చెళ్ళు చుట్టూ తిప్పకుంటూ 'అమ్మా' అన్నది. మొదటిసారిగా చంద్రికమీద ఏమాత్రం కోపం లేని, సానుభూతి కలిగింది,

తాను నిజంగా చచ్చిపోతున్నానని ఆమెకు నమ్మకం కలగటం లేదు. నేను యింతవరకు ఏమీ అనుభవించలేదే, తెలుసుకోలేదే, జీవించలేదే! నేను చచ్చిపోవటం ఏమిటి ? ! అసంభవం! నేను చావను! ఇన్నాళ్లు నేను గడిపిన జీవితం ఏది? నా అనుభవాలేవి? నా భవిష్యత్తు ఏది? ఏమీ కనబడటం లేదు. 'నేను ఏది? ఎక్కడున్నాను? అదిగో, ఆ కనిపించేవాళ్లంతా నవ్వుతున్నారు, ఏడుస్తున్నారు, పరుగెత్తుతున్నారు, తింటున్నారు, ఆనందిస్తున్నారు, అనుభవిస్తున్నారు. నా అనుభవాలేవి? 'నేను' ఏది?

మనసునిండా కసి, ఆశ్చర్యం. నేను లేకున్నా వీళ్లందరూ యిలాగే బ్రతికుండి, భోంచేసి, తిరుగుతూ, నవ్వుతూ వుంటారా! ఈ ప్రపంచం యిలాగే వుంటుందా? ఈ చెట్లు యిలాగే పచ్చగా వుంటాయా? ఇండ్లూ, వూరూ, భూమీ, ఆకాశం... ఈ ఆకాశం యింత స్వచ్ఛంగా, నీలంగా, అనంతంగావుంటే, దాన్ని చూస్తూ యీ క్రింద నేనుండనా?!...నాకంటేముసలివాళ్లు, అప్రయోజకులు, రోగిష్ఠులు, మూర్ఖులు—ఇందరూ వుంటూంటే నేను మాత్రం వుండకుండాపోవాలా? ఏంత అన్యాయం! నేను లేకుంటే యిదంతా ఏందుకు? అంతా నశించిపోవాలి! నశించిపోతుంది;...

ఒక ముసలామె వంటకు కుదిరింది. మంచి మనిషి. చంద్రికకు అన్నం పెట్టడం దగ్గర్నుంచీ అన్ని పనులూ ఆమే సమర్ధించుకుంటోంది. ఇప్పుడు జయలక్ష్మికి పనేమీలేదు. మంచంలో పడుకుని పనులన్నీ జరిగిపోవటం చూస్తోంది. తానుగా కల్పించుకొని పురమాయించడం కూడా లేదు. 'నేను అప్పుడే యీ యింట్లోంచిమాయమై పోతున్నాను. వీళ్లందరూ నేను లేకుండా పోయేస్థితికి అలవాటు పడి పోతున్నారు; అప్పుడే' అనుకుంది.

"నా బ్రతుకు పరిమితమైపోయిందికదా..." అన్నది దిగులుగా భర్తతో.

"బ్రతుకనేది మనుషులందరికీ పరిమితమే...ఎవరు ఎన్నాళ్లుంటారో ఎవరూ చెప్పలేరు...నీకంటే ముందే నేను పోవచ్చు..." ఆమెను ఓదార్చాలనే అన్నాడతను.

"ప్రతిమాటకీ వంకర అర్థాలు తీస్తారు...మీరందరూ నాలాగా ప్రతిదినమూ యిదే ఆఖరిదేమో ననుకుంటూ వుంటారా?"

అతను నవ్వాడు. "అనుకోను. నిజమే. కాని అనుకున్నప్పుడూ బాధపడను" అన్నాడు.

'ఈ ఓదార్పు మాటలకేమిలే' అనుకుందామె.

'నిజంగా నేనేచేయవలసిన పని అనేదిలేదు! ఇన్నేళ్ళు నేను ఏందుకు తాపత్రయపడ్డాను? నేను సాధించిందేమిటి? అసలు ఈ నేను ఏవరు?' ఈ ప్రశ్నలు ఆమెను కలతపెడుతున్నాయి. వాటికి సమాధానం దొరకందే ఆమెకు శాంతిలేదు.

'నేను అంటే యీ కనిపించే శరీరం—

కాని నా రక్తం పారుదల నాకు తెలియదు. నా శరీరం పెరుగుదల నాకు తెలియదు. నరాలద్వారా తెలిసే కొంత విషయం తప్ప నిజానికి ఈ శరీరం నాకు తెలియదు. కొంత అదుపువున్నా, అది నా ఆజ్ఞకు లోబడి వుండలేదు. అది నేను ఎలా అవుతాను!

నేను అంటే నా మనసు—

కాని నాకు అనేకమైన ఆలోచనలు నిరంతరం తోస్తూనే వుంటాయి. ఎప్పడు, ఏందుకు, ఎక్కణ్నుంచి వస్తున్నవో తెలియదు. అవి తోచేకనే నావి అంటున్నాను. అవి 'నావి' ఏలాగౌతాయి?

నా అనుభవాలు...

మరుపు తెరల్లోకి జారి మాయమైపోతున్నాయి.

మిగిలినవాటిని మిగుల్చుకుంటున్న 'యిష్టం' నేనా? అదీ నా చేతిలో లేదే! అనుకుంది.

నేను అంటే ఏమిటో తెలియకపోయినా బ్రతుకు చాలా విలువైనదిగా తోచింది. 'వెధవబ్రతుకు! పుత్తడోర్! ఇందులో ఏముంది!' అంటూ జీవితంలోని ప్రతి క్షణాన్నీ విషపూరితం చేస్తూ వచ్చిన ప్రశ్న యిప్పుడులేదు...చావును చూచినప్పుడే బ్రతుకు విలువ తెలుస్తుంది!

కాని యిప్పుడు—ఈ చివర్లో—అది తెలిసి ప్రయోజనమేముంది?

జీవితం చెయ్యిజారిన చేదతాడులాగా పట్టులేకుండా జారిపోతున్నది.

ఇంత జీవితం,ఇన్ని సంవత్సరాలు—ఏంతకాలం!— ఏట్లా గడిపేశాను?! ఏంత నిర్లక్ష్యంగా గడిపాను! ఇంతకాలంలో ఏం చేశాను? ఏం తెలుసుకున్నాను? ఏదో మహాశక్తి నా ముందు ప్రత్యక్షమై 'జయా, ఇదిగో నీ జీవితం...తిరిగి జీవించు' అంటే...ఎంత తెలివితో, ప్రతిక్షణాన్ని ఎంత అపురూపంగా బ్రతుకుతుంది! అప్పుడు... అప్పుడు...

అప్పుడు ఏం చేస్తుందో, తన జీవితాన్ని ఏ క్షణం దగ్గర మార్చి మలుపు తిప్పకుంటుందో జయలక్ష్మికి తోచలేదు. ఆలోచించిన కొద్దీ మళ్లీ జీవించినా తాను అల్లాగే జీవించాల్సి వస్తుందనే తోచింది.

ఒకవేళ రాధిక పుట్టాక యిహ పిల్లలే ఒద్దని అనుకుని వుంటే అప్పటి ఆనందం అలానే నిలిచివుండునా? ఎంతో వేదన, ఆలోచన తప్పేది అనుకుంది. కాని రాధిక పుట్టినప్పుడు ఆపిల్ల చురుకుదనం, త్వరగా మాటలొచ్చాయనీ, తోటివారికంటేముందు నడిచిందనీ, దాని కళ్ళు పెద్దవనీ, అది ముద్దుగా వుందనీ తెలివిగలదనీ-ఎన్నోవిధాల పొందిన సంతోషం పునరావృతం కావాలని, యింకో బిడ్డ—కొడుకు—కావాలని - కోరికతో తపించిపోగా—దాని పర్యవసానంగా ఏర్పడిన చంద్రిక—ప్రతిక్షణమూ అంతకుముందు గడచిన కాలానికి, ఏర్పడిన మనస్థితికీ వారసత్వం వహించి అనుల్లంఘ్యం అయి కన్పించింది. ఎన్నిమార్లు అవకాశం వచ్చినా యీ మనసు యిలాగే ప్రవహిస్తుంది!

కాని...ఈ శరీరంలోవున్న ఎన్నో కణాలోనుంచీ, ఎన్నో అవకాశాల్లోనుంచీ రాధిక, రాధికను మించినవారు, కొడుకు, మహాజ్ఞాని, శాస్త్రవేత్త, పండితుడు—ఎవరైనా ఏర్పడటానికి అవకాశంవున్నప్పుడు, యీ చిట్టిపిచ్చి చంద్రిక ఏర్పడటానికి కారణం ఏమిటి? ఇదికూడా పిచ్చివాడి చేతి రాయిలాగా తగలటమేనా? అంతకు మించిన అర్థం వున్నదా? మనసులోని ఆలోచనలకూ, బయట ఏర్పడుతున్న సృష్టికీ మధ్యన సంబంధం ఎక్కడో తప్పిపోతున్నది!

తన మనస్సును పరిశీలించినకొద్దీ ఆమెకది విపరీతమైనదిగా, వికృతమైనదిగా కన్పించసాగింది. జ్ఞాపకాలూ, కోరికలూ అనేవాటిని కలబోసుకుని ఏర్పడి; విలువల కొలబద్దను ఆధారంగా పెట్టుకుని; కోరికలను ఆరాధిస్తూ కన్పించేదాన్ని తిరస్కరిస్తూ; ఆదర్శాల ఔన్నత్యాలు; అధఃపతనాల హైన్యాలు, హెచ్చు తగ్గులు అంటూ ఒక కృతకపు విలువల అవాస్తవిక లోకాన్ని సృష్టించుకుని సహజత్వాన్నీ వాస్తవికతనూ నిరాకరించే మహమ్మారిలాగా కన్పించింది. దాని యిష్టప్రకారం జరిగితే చంద్రిక వుండదు, రాధికావుండదు — గొప్పదనానికి హద్దు ఎక్కడుంది? సీతారామారావూ వుండడు, జయలక్ష్మీ వుండదు! ఈ మనస్సుకు, యీ ఎక్కువ తక్కువల విలువల లోకానికి మూలతత్వం వినాశం. వాస్తవికతను నిరాకరించి, అవాస్తవిక లోకాల్ని సృష్టించడం, కన్పించేదాన్ని నాశనం చెయ్యడం!

అయితే ఆమెనూ, ఆమెలోకాన్నీ రక్షిస్తున్నది ఏమిటి? ఆ రక్షణ, ఆ ప్రేమభావం యీ మన స్థాయికి సంబంధించిందికాదు. కార్యకారణ సంబంధాన్ని అధిగమించిన మరోస్థాయినుండి వస్తున్న కృపావర్షం అది!

నాది అనుకుంటున్న యీ మనస్సుకీ, నేను అనుకుంటున్న ఈ మనిషికీ ఏమీ శక్తిలేదు! మనిషి ఆలోచనలతో, కోరికలతో నిమిత్తంలేకుండా స్థితులు ఏర్పడుతున్నాయి. ఏర్పడ్డాకనే అవి మనిషిలోని భాగాలవుతున్నాయి. 'నా'వి అనేవన్నీ ఎందుకు, ఎక్కణ్ణుంచీ వస్తున్నాయో మనిషి చెప్పలేడు...మనిషికి యిప్పుడు అందని ఏదో ఒక స్థితిలో అవి 'నా'వి అవుతాయా? అవకుంటే మనిషి జీవితం నిరర్థకం. గాలికి కొట్టుకు వచ్చిన మేఘాలు ఆకాశంలో ఒకచోట ఒక ఆకారంగా ఏర్పడతాయి. అదొక నిశ్చితమైన ఆకారమనీ. దానికేదో అర్థం వుందనీ భ్రమ కలుగుతుంది. మరో గాలితో అవి చెదిరిపోతాయి. మనిషి కూడా యింతేనా?!

మనిషి దానిని ఎలా సహించగలడు! దేన్ని నమ్మి ముందుకు వెళ్లగలడు? తాతయ్య దేవుణ్ణినమ్మి సులువుగా తెలియనిదాన్లోకి వెళ్లిపోయాడు. వెంకటప్ప చిన్నాన్న వంశాన్నీ, రక్తాన్నీ నమ్ముకుని, పుట్టిన వాళ్లకు చావుతప్పదన్న స్పృహతో మరో ఆలోచన లేకుండా దాన్లోకే వెళ్లిపోయాడు. 'నేను దేన్నీ నమ్మగల శక్తిలేనిదాన్ని. నేను ఎలా వెళ్ళేది? ఈ పెంజీకటిలో నాకు రక్షణ, మార్గము ఏవి?' అనుకుంది జయలక్ష్మి.

ఆలోచనలతో ఆమె మనసు అలసిపోయింది. స్తబ్ధమైపోయింది...ఎప్పుడో జరిగిన విషయం గుర్తుకొచ్చింది. పూజ గదిలో దేవుడి పీఠంముందు పడివున్నది పెద్దబల్లి. ఆమెకు బల్లి అంటే చెప్పరాని భయం, పట్టరాని అసహ్యం. దాన్ని అక్కణ్ణుంచీ తరిమెయ్యాలని నేలమీద చప్పుడు చేసింది. అది పోలేదు. ఒక పొడుగాటి పుల్లతెచ్చి దాన్ని కదిలించింది. అది నేలను గట్టిగా కరిచి పట్టుకుంది. ఏమాత్రం కదల్లేదు. మెల్లిగా కళ్ళెత్తిచూచి, మళ్ళీ మూసుకుని, తోకను మెల్లిగా కదిలీ కదలనట్లు కదిలించింది. దాని చూపులోభయం లేదు. ప్రాధేయపడటం లేదు. 'నాపాటికి నన్ను చావనీ, కదిలించకు,' అన్నదే ఆ బల్లి వుద్దేశ్యమని ఆమెకు నిశ్చయంగా తెలిసింది. దాని ప్రక్కనే నేలమీద నాలుగు అన్నం మెతుకులు వేసి కొంచెం నీళ్ళుపోసి, వెళ్ళిపోయింది. ఆ క్షణంలో ఆ బల్లి అంటే ఆమెకు భయం వెయ్యలేదు, అసహ్యమూ కలగలేదు!

రోడ్డులో మేళం వెళ్తోంది. జయలక్ష్మిలేచి యింటి వెనక్కి వెళ్ళింది. మేళం కూడా యింటి వెనక్కి వచ్చి దిగింది: ముందే త్రవ్వి పెట్టుకున్న గుంటదగ్గరకు చేరారు జనం. మనిషిని గుంటలో పడుకోపెట్టి మట్టి కప్పేశారు...అయిపోయింది...జయలక్ష్మి దేవుడి గదిలోకి వెళ్ళి తలుపులు మూసుకుంది. దేవుడిముందు సాష్టాంగపడి, కన్నీళ్ళతో 'స్వామీ, నన్ను బ్రతకనీ! నన్ను బ్రతికే వుండనీ!' అన్నది...మళ్ళీ మళ్ళీ అన్నది...పిచ్చిగా అన్నది ..అంటూనే వుంది...

7

అకస్మాత్తుగా ఆమె ఆలోచనలు స్తంభించిపోయినై. సంతోషం, దుఃఖం, బాధ, బరువు, ఆలోచన—ఏమీ అంటని, దేని

తోనూ సంబంధంలేని నిశ్శబ్దం ఏర్పడింది. తను వేరై, పైకి లేచింది అన్నీ 'తన'కు కనబడుతున్నై. అర్థం అవుతున్నై. విశ్వమంతా ఒక గొప్ప యంత్రంలాగా కదిలిపోతున్నది. గాలి, నీళ్ళు, వెలుతురు, భూమి, చెట్లు, జంతువులు, మనుష్యులు, ఏడ్పులు, నవ్వులు—అన్నీ కాలంలో నడుస్తూ, తిరుగుతూ, పరుగెత్తుతూ, వున్నాయి. అవి నడవ్వలసినట్లు నడుస్తున్నవి; చేయవలసినట్లు చేస్తున్నవి; దేని సహజ ధర్మాన్ని అది నెరవేర్చుకుంటున్నది. అక్కడ ప్రశ్నలులేవు; సమాధానాలులేవు. అక్కడ నిండుగా ఎన్నో జీవాలు కదలాడుతున్నై. ఒకే జీవం వెల్లివిరుస్తున్నది! అక్కడ నిండుగా ఎన్నో ఆనందాలు నర్తిస్తున్నై. ఒకే ఆనందం పొర్లిపోతున్నది. ఒకటే అన్నీ, అన్నీ ఒకటే. బ్రతుకు దాన్నుంచీనే పుడుతున్నది. చావు దాన్నుంచీనే పుడుతున్నది. రెండూ ఒకటే. ఏం జరిగినా ఫరవాలేదు!

ఆమెకు చంద్రిక కనపడ్డది ఆడుతూ, నవ్వుతూ. రాధిక నవ్వుతూ పరుగెడుతున్నది. సీతారామారావు తాపీగా నడుస్తూ కనపడ్డారు. జయలక్ష్మి కూడా కనబడ్డది—తలవంచుకుని ఏడుస్తూ. 'ఫరవాలేదు. ఏమి జరిగినా ఫరవాలేదు. అన్నీ ఒకటే' అన్నది జయలక్ష్మితో.

జయలక్ష్మి లేచింది. ఎన్నో జీవాలు, ఎన్నో ఆనందాలు ఆమెలో నిండి, ఆమెను సఫలీకృతురాల్ని చేస్తున్నట్లు సంతృప్తి, ఆనందం. నిండా నవ్వు. పెద్ద నవ్వు.

ఈ ఆనందంనుంచీనే, యీ నవ్వునుంచీనే ప్రపంచం పుడుతున్నది. అందువలననే ఇంత దుఃఖం, అర్థంలేనితనం, బాధ, బరువు ఇను సునాయాసంగా భరిస్తున్నది. ఈ నిమిషంలో యింత తేటతెల్లంగా, స్పష్టంగా కన్పిస్తున్న,తెలుస్తున్న విషయం—యిదే జీన రహస్యం ! ఇప్పుడు నేను ఎన్ని జన్మలైనా ఎత్తగలను. అవలీలగా ఎన్ని చావులైనా చావగలను. ఈ జీవితం ఒక ఆట. ఈ ఆటను ఆడించేదీ, ఆడేదీ ఆటా కూడా నేనే !

మనిషికుండే పరిమితులు, జీవితానికి అర్థం, స్వేచ్ఛ—అన్నీ ద్వంద్వ స్వరూపమైన మనసుకు సంబంధించిన ప్రశ్నలు. అనవసరమైన ఆలోచనలు. కాలంకూడా మనసుకు సంబంధించిందే గాని సత్యం కాదు. మనిషికి ఈక్షణం అనేది సత్యం; కాలం అనేది ఊహ. కాలం లేదు; అనేకమైన క్షణాలు వున్నాయి. ఒక క్షణానికీ మరో క్షణానికీ మధ్యన సంబంధంలేదు. ఆ సంబంధాన్ని కల్పించేది మనస్సే.

...ఇవన్నీ ఆ క్షణంలో ఆమెకు తెలిసినై.

ఆ రోజంతా ఆమె నిశ్చలమైన మనస్సుతో, స్తంభించిన కాలంలో, ఆనందంలో వుండిపోయింది. మామూలు స్థితికి రావడానికి రెండు రోజులు పట్టింది.

ఆంధ్రుల అభిమాన దిన పత్రిక

ఆంధ్రపత్రిక

ఇప్పుడు ఎన్నో సరికొత్త శీర్షికలతో వెలువడుతోంది.

విడి ప్రతి వెల 30 పైసలు

.... చందా వివరాలు ....

సంవత్సరమునకు	ఏజెంటు ద్వారా	రు 108-00	పోస్టుద్వారా	రు 115-20
ఆరు మాసములకు	,,	రు. 54-00	,,	రు 57-60
3 మాసములకు	,,	రు. 27-00	,,	రు. 28.80
1 మాసమునకు	,,	రు 9-00	,,	రు 9-60

క్రమంగా ఆ మహత్తరమైన అనుభూతి స్పష్టతను కోల్పోయింది. ఎంత ప్రయత్నించినా మళ్ళీ దాన్ని అందుకోవటం సాధ్యం కాలేదు. అది మనసులోకి జారి ఊహగా, సిద్ధాంతంగా, మాటలుగా మారిపోయింది. పేలవమూ, అర్ధశూన్యమూ అయిపోయింది.

కాని అటువంటిస్థితి ఉన్నదన్న జ్ఞాపకంమాత్రం మిగిలింది.

'ఈ జ్ఞాపకాన్ని నిలుపుకోవటమే తపస్సు. ఈ స్పృహను సజీవం చేసుకోవడమే విముక్తి' అనుకుంది జయలక్ష్మి. 'ప్రతి చిన్న విషయంలోనూ అర్థాన్నీ, ప్రయోజనాన్నీ చూడటానికి అలవాటుపడ్డ మనస్సు,అర్థమూ ప్రయోజనమూలేని స్థితిని ఎప్పటికైనా గ్రహించ గలదా? నేను నేను, అంటున్న అరాకొరా తెలివి అణగిపోవటం జరుగుతుందా!' అనీ అనుకుంది.

ఇంటి వెనుక స్మశానాన్ని చూస్తే ఆమెకు జుగుప్స కలగలేదు. మిట్టపల్లాలూ, తుప్పలూ, బూడిదకుప్పలూ, సన్నసిఏరూ—అంతా సూర్యకాంతిలో మామూలుగా వున్నవి. వూళ్ళో వీచేగాలి యిక్కడా వీస్తున్నది. వూళ్ళో ప్రకాశించే సూర్యుడే యిక్కడా ప్రకాశిస్తున్నాడు...చావు సహజమైనదీ, పుట్టుకవలెనే అవసరమైనదీగా తోచింది. మనుష్యులు ఒకేమాదిరిగా పుట్టినందువలన ఒక జాతి కావటంలేదు. పుట్టిన వారందరికి 'చావు సత్యం కనుక ఒకేజాతి అవుతున్నారు. పుట్టుక వేర్పాటుకు నాంది అవుతున్నది. చావు ఐక్యతకు చిహ్నం అవుతున్నది. జీవితంలోవుండే సత్యం 'మార్పు'. ఆ మార్పు యొక్క పరాకాష్ఠ చావు! అవసరాలు, బాధ, దుఃఖం, చావు—యివే యీ మనుష్యులందరి మధ్యనావుండే సంబంధాన్ని సూచించేవి. వాటిని జయించాలనేదే మానవుని నిరంతర ప్రయత్నం. కాని, ఆ విజయం లభించటంతోనే మనిషి నశించిపోతాడు! ప్రపంచస్థితి ద్వంద్వాల మీదనే నిలచివున్నది. ఆ నిరంతర ద్వంద్వాలలో ఒకటేవుండి రెండోది లేకపోవటం వుండదు. ఈ మనసు దేన్ని కోరుకుంటోందో, దేన్ని కరుణ అంటోందో అది చావు. ద్వంద్వాల్ని నిరాకరించినప్పుడు జీవం, సత్యం అక్కడుండవు!...కాని కాలానికీ, కార్యకారణ సంబంధానికీ లోబడివుండే మనస్సు దాన్ని గ్రహించలేదు!

'ఈ క్లిష్టతను, ఈ సంకీర్ణతను, ఈ వైవిధ్యాన్ని, ఈ చైతన్యాన్ని నేను గ్రహించగలనా! భరించగలనా?' ఆమె గుండెలో ఉత్కంఠ, ఆనందం, ఎదురుచూపు, వేడికోలు...

నీలాకాశంలో నల్లమబ్బులూ, సూర్యుడి నారింజరంగు కాంతీ కలిసి రంగులచిత్రంగా ఏర్పడి, అద్భుతమైన సౌందర్యాన్ని సృష్టిస్తున్నై. క్షణక్షణానికీ మారుతున్న దృశ్యాలు. ప్రతిక్షణమూ అంత సుందరంగానూ వుంది. అద్భుతమైన ఆ సౌందర్యంలో ఆమె మనసు మూగపోయింది.

ఎక్కణ్ణుంచో తాళాలశబ్దం...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా... టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా...విశ్వమంతా వ్యాపించి నవ్వుతూ, నర్తిస్తూ ఆమె గుండెల్లోకి చేరి, అక్కడ సంతోషంతో నాట్యం చెయ్యడం ప్రారంభించింది.

'అమ్మా, చంద్రికమ్మ తమాషబంగ్లా పిల్చుకొచ్చింది... ఒద్దంటే యీమె వినదు. పొమ్మంటే వాడు పోడు...' వంటామె ఫిర్యాదు.

అతను తెల్లగా, పొడుగ్గా వున్నాడు. మొహం పొడుగ్గా, గంభీరంగా వుంది. వయస్సు అరవైదగ్గర పడుతున్నా కళ్ళల్లో చురుకుదనం, జీవం నిండుగా వున్నాయి. 'అమ్మా, పాప పిలిచింది. పిల్లలూ, పెద్దలూ అందరూ చూడొచ్చు. ప్రపంచంలోని వింతలన్నీ వున్నై దీంటో...' అన్నాడు గంభీరంగా.

'ముప్పైపైసలకోసం ఎన్ని కబుర్లు చెబుతున్నావు!' అన్నది జయలక్ష్మి.

అతను నొచ్చుకున్నాడు. "పైసలకోసంకాదు...ఇది నావృత్తి. నేను ప్రపంచాన్ని చూపిస్తాను...పైసలు నేను బ్రతకటానికి" అన్నాడు,

అంటూనే బుజంమీది గోనెసంచీ దించి అందులోని పెట్టె తీశాడు. ఎండవాలు చూచుకొని స్టేండు అమర్చి పెట్టె పెట్టాడు.

చంద్రికతోపాటు జయలక్ష్మి కూడా దానిని చూడటానికి కూర్చున్నది.

టింగ్‌టకా...టింగ్‌టకా...ఒకచేత్తో తాళంకొడుతూ, రెండో చేత్తో తాపీగా బొమ్మలు మారుస్తూ రాగయుక్తంగా వర్ణిస్తున్నాడు...

ఆ బొమ్మల్లో నిజానికి విశేషం ఏమీలేదు కాని ఆ బొమ్మలే లెన్సులోంచి లోతునూ జీవాన్నీ గ్రహించి, రాగయుక్తమైన వర్ణనతో లయబద్ధమైన తాళంతో కలిసి వింతకథను సృష్టిస్తున్నై.

"ఢిల్లీపట్నం చూడండి
ఇంద్రాగాంధీ దర్బారు చూడండి
ఎర్రకోట చూడండి...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా..."

రాధిక వచ్చింది. "ఏమిటమ్మా, నీవు కూడా చూస్తున్నావా? ప్రక్కింటివాళ్ళు కిటికీలోంచీ చూస్తూ ఎట్లా నవ్వుతున్నారో చూడు..." చెవిలో గుసగుసలాడింది.

"నవ్వుకోనీ...మధ్యాహ్నం తెచ్చిన కేకులు అలమార్లో వున్నై. నాకూ, చంద్రికకూ, అతనికీ మూడు తీసుకురా. తింటూ చూస్తే యింకా బాగుంటుంది. నువ్వు కూడా వచ్చి చూడు" అన్నది.

"నీవు కేకులు తినకూడదుకదా" అని విసుక్కుంటూ వెళ్ళి పోయింది రాధిక,

"గోవా సంద్రం చూడండి
సంద్రంలోన మంది చూడండి
ఆడా మగలా ఆట చూడండి...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా...

ప్రదేశాలు, మనుష్యులు, లోకాలు మారిపోతున్నై. లండన్ నగరం, కాశీపట్నం, మహంకాళి ఉత్సవాలు; జపానీ గెయిషాలు, చంద్ర లోకపు చిత్రాలు...ఒకదాని తర్వాత ఒకటి జరిగిపోతున్నవి, ఆకాశం లోని చిత్రాల్లాగా.

"మనలోకం చూడండి
ఈలోకం చూడండి
తమాషాల లోకం యిది
విచిత్రాల లోకం యిది
అందాల లోకంలో
ద్వంద్వాలశోకం...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా...
తిండికి బట్టకు రోదనా
నెత్తిన కప్పుకు వేదనా
రోగం చావు శోధనా...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా...

అయినా •

బ్రతుకుతానంటాడు మనిషి
నవ్వుతానంటాడు మనిషి
ఇక్కడే వుంటానంటాడు మనిషి...
టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా..."

జయలక్ష్మి నవ్వటం మొదలెట్టింది.

ఆమెతోపాటు చంద్రికానవ్వుతోంది.

ఒకర్నిచూసి ఒకరు నవ్వుతూ వున్నారు.

"టింగ్‌టకా...టింగ్‌టకా...

నవ్వుల లోకం చూడండి
నవ్వేబాబులు చూడండి
నవ్వేపాపలు చూడండి
నవ్వేకటే నిజమండీ...టింగ్‌టకా, టింగ్‌టకా..."

తమాషా బంగ్లాలో రంగు రంగుల పాపలు, బాబులు నవ్వుతూ నిల్చుండిపోయారు...కథ అయిపోయింది...

ముసలతను డబ్బాతీసి గోనె సంచీలో పెట్టుకున్నాడు.

"మీ దేవూరు ? నీ సంసారం ఎక్కడుంది ?" అడిగింది జయలక్ష్మి.

అతను సంచీని తడుతూ "ఇదే నా సంసారం...రోజుకో వూరు నాది"...అన్నాడు.

పైసలు జేబులో వేసుకున్నాడు.

తన ప్రపంచాన్ని బుజాన్నవేసుకుని వెళ్ళిపోయాడు...

సూర్యుని ఎర్రని వెలుగు కన్పించనీయకుండా ఒక నల్లని చిక్కని మేఘం అడ్డంగా నిల్చుంది. వేపచెట్టు కొమ్మల్నిటిమీదా గోరింకలు వారి గోల గోలగా అరుస్తున్నై. మేఘాన్ని చీల్చుకుని వెలికి రావటానికి ప్రయత్నించిన ఎర్రని మెరుపు ఆమేఘపు గుండెలోని లోతుల్ని ఒక్కక్షణంచూసి మళ్ళీ లోనికే వెళ్ళిపోయింది.

కొన కొమ్మలమీదనున్న గోరింకలు క్రిందికి క్రిందికి గెంతు కుంటూ నెమ్మదిగా చెట్టులోపలికి మాయమయ్యాయి. ఈ వెలుగును వున్నంతసేపూ అనుభవిద్దామన్న కోరికతో రెండు గోరింకలు మాత్రం లోపలికి వెళ్ళకుండా గొంతులు తగ్గించి కబుర్లాడుకుంటున్నై...

ఆమె మనసునిండా ఆనందం. నేను లేక పోయినా యిదంతా వుంటుంది. ఈ మనుష్యులు, చెట్లు, గోరింకలు, సూర్యుడు, ఆకాశం — అన్నీ ఎప్పటికీ వుంటాయి — అనుకున్నది జయలక్ష్మి ఆనందంగా.